

CONCLUSIONS

La qüestió nuclear a partir de la qual s'ha bastit aquest treball de recerca plantejava indagar sobre quins es poden considerar els factors clau que van determinar les dificultats en la introducció del servei de videotext espanyol, Ibertex. Abans de respondre a aquest interrogant, però, creiem pertinent avaluar de manera global quin va ser el nivell d'implantació assolit pel servei.

Un primer aspecte a què cal fer referència és la dificultat per establir les dimensions precises que va arribar a abastar el sector del videotext a Espanya. Com hem explicat detalladament a l'apartat 3.3 (relatiu a l'anàlisi de l'evolució en la difusió d'Ibertex), amb molta freqüència les xifres que es feien públiques tendien a magnificar el nivell d'implantació del servei. En aquest tipus de pràctiques es pot entreveure una estratègia de caràcter promocional, que pretendria crear una imatge de dinamisme del sector suficientment atractiva com per atreure nous proveïdors d'informació i usuaris.

Recordem, per exemple, que Telefónica, a l'hora de fer públiques les xifres sobre centres servidors, feia constar a les seves memòries anuals unes dades que no corresponien a les de les empreses i institucions que exercien aquesta funció, sinó que recollia la quantitat, més elevada, de números identificatius contractats (Número de Ruta Iberpac, NRI)⁶²⁶. Així mateix, les dades sobre l'evolució del nombre de terminals no es relacionaven ni amb les connexions ni amb les hores d'utilització produïdes. L'anunci que Ibertex havia aconseguit ser el segon servei de videotext en nombre de terminals (tot i trobar-se molt lluny del Télétel francès) va aconseguir crear un cert clima d'eufòria i d'expectatives renovades en el sector, que hauria quedat del tot relativitzat si s'hagués donat difusió a les dades mitjaneres d'ús de la xarxa per terminal⁶²⁷.

L'anàlisi de les xifres disponibles sobre la utilització de la xarxa Ibertex posa de manifest que la difusió i apropiació social del videotext a Espanya va assolir uns nivells molt limitats⁶²⁸. Així mateix, també va resultar modesta, en termes globals, la rendibilitat

---

⁶²⁶ A títol il·lustratiu, cal tenir en compte que l'any 1993, segons dades de Telefónica, el nombre de centres servidors era de 520, mentre que el de NRI arribava a 750.

⁶²⁷ Us remetem a la taula 29, on s'observa l'evolució de l'ús mitjà per terminal entre 1988 i 1994. Durant tot aquest període, els baixos nivells d'utilització posen en evidència l'existència d'un alt nombre de terminals inactius pel que fa a l'ús d'Ibertex (el 1994, per exemple, cada terminal connectava, de mitjana, 1,6 vegades al mes i utilitzava la xarxa durant 13 minuts).

⁶²⁸ La darrera estimació sobre el nombre de terminals feta pública per Telefónica calculava l'existència de 620.000 l'any 1995. Amb tot, aquesta dada s'ha de valorar a títol orientatiu, ja que com hem comentat,

comercial d'Ibertex⁶²⁹, per bé que en un projecte d'aquestes característiques, que implicava el desenvolupament d'un servei associat a una tecnologia inèdita, s'ha de tenir en compte que les inversions efectuades difícilment es podien amortitzar en un breu període de temps⁶³⁰. Aquests dos factors, associats a més amb la imatge d'obsolescència que progressivament havia anat adquirint la tecnologia videotext, poden ajudar a entendre el desinterès de l'operador de telecomunicacions en continuar donant suport a Ibertex davant la ràpida extensió d'Internet.

Tot i això, hi ha altres aspectes que cal valorar tot i que no puguin reduir-se a un conjunt de xifres estadístiques. Ibertex no va arribar a assolir un nivell de popularització significatiu, però va ser capaç de suscitar l'interès d'un col·lectiu molt diversificat de proveïdors de serveis. A més de la important presència de serveis relacionats amb els sectors de la informàtica i la telemàtica, la varietat de continguts i aplicacions que era possible trobar era molt notable: entitats bancàries —la presència de les quals va ser molt significativa en les primeres etapes—, institucions de l'Administració pública —molt especialment local i autonòmica—, serveis d'oci, cultura, comerç, turisme, transports, ensenyament... En aquest sentit les empreses i institucions de tota mena que van constituir-se com a proveïdores de serveis de videotext van començar a adquirir una experiència a l'hora d'explorar noves vies d'informació i comunicació que en molts casos ha revertit en experiències similars que han estat traslladades a altres entorns tecnològics més avançats, fonamentalment Internet⁶³¹.

---

aquestes estimacions no discernien quants d'aquests terminals equipats per connectar amb el servei de videotext restaven inactius pel que fa a aquesta funció. El mateix any 1995 l'Asociación de Usuarios de Videotext de Espanya aportava la xifra d'1,2 milions d'usuaris dels diferents serveis d'informació i comunicació en línia (videotext, bases de dades ASCII, Internet...). Vegeu Telefónica. *Informe anual 1995*, pàg. 48 i *Videotex Comunicació*, núm. 27, gener 1996, pàg. 7.

⁶²⁹ Vegeu l'apartat 3.4. Només recordarem aquí que l'exercici de 1993 dins el conjunt dels ingressos per operacions de Telefónica el percentatge corresponent a Ibertex va representar el 0,1%.

⁶³⁰ Com s'ha explicat en l'apartat 2.3.1.1 l'any 1989 va ser el primer exercici en què el Télétel francès va aconseguir un saldo positiu en els seus comptes anuals, tot i que es calculava que no es podrien amortitzar les inversions realitzades fins el 1995. Davant les crítiques pel balanç econòmic de Télétel, el ministre de telecomunicacions justificava l'interès del projecte apelant als beneficis que havia comportat "a la imatge de marca de les telecomunicacions franceses en el món".

⁶³¹ A títol d'exemple, es pot esmentar el cas del servei Accestex, de l'Oficina de Pre-Inscripció del Consell Interuniversitari (Generalitat de Catalunya). Es pot considerar una experiència reeixida que venia a satisfer un tipus de demanda d'informació molt precisa. Accestex oferia els resultats de l'assignació de places als centres universitaris de Catalunya de manera personalitzada. Els futurs universitaris podien conèixer a quin centre

Cal valorar, doncs, la utilitat del videotext com a terreny d'experimentació i exploració de vies fins aleshores inèdites per difondre informació i per establir noves fórmules de comunicació. Un cop disponible una tecnologia amb potencialitats de comunicació interactiva, els reptes que es plantejaven als proveïdors d'informació, a l'hora d'explotar les potencialitats d'aquesta eina, no eren de caràcter tècnic sinó organitzatiu (confidencialitat de les dades personals, seguretat de les transaccions de caràcter econòmic, validació de les gestions realitzades per via telemàtica, atenció de les consultes o sol·licituds vehiculades a través de bústies electròniques...).

Podem concloure, doncs, que malgrat la incertesa sobre les dimensions reals assolides pel videotext a Espanya els febles nivells d'utilització posen en evidència la manca de consolidació. Amb tot, si bé el grau d'apropiació social d'aquesta tecnologia va tenir uns nivells molt modestos, va servir com a banc de proves per a una oferta diversificada de proveïdors d'informació.

Un cop feta aquesta aproximació al balanç global d'Ibertex, passarem a analitzar de manera més detallada el conjunt de factors que van contribuir a determinar tant la manera en què es va configurar el servei com el limitat grau de difusió social aconseguit. En aquest punt s'han valorat set categories d'aspectes clau: tecnològics, comercials, promocionals, financers, desenvolupament d'aplicacions i continguts, demanda i ús social, i vinculació amb polítiques de comunicació.

Aspectes tecnològics

En aquest punt no només cal valorar les opcions escollides a l'hora de configurar el servei Ibertex, sinó que també resulta necessari reflexionar de manera més general sobre les pròpies especificitats del videotext com a tecnologia. Val a dir que aquesta tasca resulta complexa perquè, com hem vist, el concepte *videotext* no és unívoc, sinó que ha aplegat diferents modalitats de serveis electrònics d'informació i comunicació⁶³². En aquest punt,

---

havien estat admesos introduint el número de DNI. Tenim constància que en alguns centres d'informació juvenil municipals les estadístiques d'afluència d'usuaris augmentaven espectacularment en les dates en què es feia pública aquesta informació, a causa dels molts estudiants que sol·licitaven fer consultes telemàtiques a través dels terminals instal·lats en aquests centres.

⁶³² Recordem que la pròpia definició de videotext feta pel Comité Consultiu Internacional Telegràfic i Telefònic (comentada a l'apartat 1.1) era prou àmplia com per donar cabuda a les diverses formes que va adoptar als diferents països i al llarg del temps: "Servei interactiu que, mitjançant l'adequat accés per

però, no ens basarem en un criteri ampli de videotext (qualsevol sistema d'informació electrònica de fàcil utilització), sinó que únicament farem referència als sistemes de videotext amb protocols de comunicació i normes de presentació de la informació específics i estandarditzats⁶³³.

Fins i tot en aquest cas, el videotext no és una proposta tecnològica tancada, sinó que contínuament ha incorporat innovacions que n'han comportat una millora de les prestacions (bàsicament la possibilitat de transmissió d'imatges fixes i mòbils amb millor resolució i a majors velocitats). Tot i això, a començament de la dècada dels anys noranta la imatge d'aquesta tecnologia ja s'havia impregnat d'una marcada reputació d'obsolescència en relació als nous serveis multimèdia basats en el conjunt de protocols TCP/IP, que regeixen la transmissió d'informació a Internet i que han assolit l'estatus de protocols de referència de caràcter universal (en contraposició al panorama de fragmentació determinat per l'existència de diverses normes de videotext). En aquest nou escenari tecnològic, el videotext ha tendit a perdre la seva especificitat i a integrar-se dins del concepte de serveis multimèdia interactius⁶³⁴.

Centrant-nos en el cas espanyol, considerem que les dificultats d'implantació del videotext no es poden atribuir a les decisions de caràcter tècnic adoptades. Sí es valora, en canvi, com un factor negatiu determinant, la lentitud amb què l'operador de telecomunicacions va definir quines serien les especificitats tècniques d'Ibertex i, més endavant, ja un cop en marxa el servei, el retard en la introducció de certes millores que eren reclamades amb insistència tant pels proveïdors d'informació com pels mateixos usuaris.

Inicialment Telefónica va mostrar una actitud força diligent envers el desenvolupament dels aspectes tècnics del videotext. Cal tenir en compte que durant els primers anys de la dècada dels vuitanta els principals operadors de telecomunicacions

---

procediments normalitzats, facilita als usuaris de terminals videotext la comunicació a través de les xarxes de telecomunicacions amb bases de dades i aplicacions residents en altres ordinadors”.

⁶³³ Us remetem al capítol 2.3.2, i més concretament a l'apartat relatiu als Estats Units, on s'explica com s'aplicava la denominació de videotext amb un criteri molt més ampli que a Europa.

⁶³⁴ Aquest procés s'ha portat a terme a través de la incorporació de la norma VEMMI (Virtual Enhanced Man Machine Interface), definida en el si de l'Institut Europeu d'Estandardització en Telecomunicacions, que defineix un seguit de protocols de comunicació per a serveis interactius en línia multimèdia i hipermèdia, ja es trobin en xarxes de videotext o en d'altres, com Internet. Vegeu l'apartat 2.3.4.

estats competien promocionant els seus respectius sistemes per tal d'aconseguir elevar-los a la categoria de normes de referència internacional. L'operador espanyol també va participar d'aquesta pretensió, fixant-se l'objectiu d'aconseguir desenvolupar una norma pròpia. L'any 1983, però, es va abandonar aquesta idea després dels pobres resultats de les primeres proves experimentals. Cal tenir en compte també que un any abans, la CEPT (Conférence Européenne des Postes et Télécommunications) ja havia fet el primer reconeixement d'una norma de videotext, sobre la qual es van definir el 1984 els quatre perfils bàsics de normes europees.

Quan es va fer evident que no seria possible aconseguir una posició de lideratge a través del videotext es va esvaïr una part de les expectatives que l'operador de telecomunicacions havia dipositat en aquesta tecnologia. D'aquesta manera, el projecte Ibertex va entrar en una fase d'atonía que es perllongaria fins a l'any 1986 (inicialment s'havia previst començar a comercialitzar el servei el 1984).

Durant aquest període de recés en l'impuls del projecte Ibertex, Telefónica va tenir l'oportunitat d'avaluar els resultats de les experiències que ja s'estaven desenvolupant en altres països. D'aquesta manera les decisions adoptades a l'hora de configurar tècnicament el servei van incorporar elements provinents de diferents sistemes, aprofitant les característiques més avançades de cadascun d'ells.

En aquest sentit, a l'hora de dissenyar l'estructura de la xarxa es va emular el model descentralitzat francès, en què els serveis s'allotjaven en centres servidors externs (no gestionats per l'operador de telecomunicacions). En canvi, pel que fa a l'estàndard de codificació i presentació de la informació es va optar per la norma CEPT 1, desenvolupada per la Deutsche Bundespost, que de les quatre normes europees reconegudes era la que oferia les millors prestacions quant a la resolució de les imatges —permetia construir uns gràfics més elaborats que les normes desenvolupades per als sistemes francès i britànic.

Però per bé que el retard amb què es van definir les característiques tècniques del servei va permetre incorporar les solucions tècniques més avançades, d'una altra banda també va comportar efectes negatius. En primer lloc, va generar una certa desconfiança en la indústria de fabricació d'equipaments, que posposaria la producció dels terminals tot esperant que les especificacions tècniques a què s'haurien d'ajustar fossin definitives. En segon lloc, el retard va malbaratar l'interès cap a Ibertex que s'havia aconseguit suscitar

entre les empreses i institucions que estaven disposades a actuar com a proveïdores d'informació; d'aquesta manera, fins que la infraestructura no va ser disponible, una part de les iniciatives es va canalitzar a través de la creació de bases de dades en format ASCII i una altra mitjançant la posada en marxa de serveis de videotext privats amb terminals i tecnologia importats.

Però no només va ser força dilatada la fase de definició de les característiques tècniques del servei. Com és comprensible, qualsevol nou sistema de comunicació pot passar un període inicial en què la infraestructura tècnica no funciona a ple rendiment o bé necessita reajustaments. En el cas d'Ibertex, quatre anys després d'iniciada la fase de comercialització (la inauguració oficial es va produir el 1987), la fiabilitat de la xarxa encara presentava importants deficiències, ja que no eren infreqüents les dificultats de connexió o les interrupcions de les comunicacions. No es pot tenir constància sobre en quina mesura aquest tipus d'incidències van poder limitar el creixement del servei, però no hi ha dubte que resultaven un factor que en desincentivava la utilització per part dels usuaris o de les empreses i institucions que podien actuar com a proveïdores d'informació.

Per una altra banda, si bé Telefónica va començar relativament aviat (el 1992) a experimentar amb un sistema de videotext multimèdia (sobre xarxa digital de serveis integrats) la incorporació de noves prestacions a Ibertex es va fer de manera poc dinàmica. Fins l'any 1994 no es van incrementar les velocitats de transmissió de la informació, que van passar de 1.200/75 bps a 2.400 i 9.600 bps⁶³⁵. Aquest fet suposava una ampliació de les potencialitats del sistema (podia resultar eficient, per exemple, per efectuar transferències de fitxers); però les millores introduïdes resultaven insuficients per adequar el videotext a l'emergent camp de les aplicacions multimèdia i per alliberar-lo de la imatge d'obsolescència, que encara quedava més ressaltada davant la irrupció d'Internet.

Però els problemes i les limitacions de la infraestructura del sistema no s'han de considerar únicament des d'una perspectiva tecnològica, sinó que cal resituar-los dins de la lògica aplicada per l'operador de telecomunicacions en l'explotació comercial del servei. La tecnologia per construir una infraestructura més fiable i amb millors prestacions era a

---

⁶³⁵ Recordem que el 1995 Telefónica va impulsar InfoVía; l'accés a aquest servei a través de la xarxa telefònica bàsica s'efectuava a velocitats de 28.800 bps.

l'abast, però Telefónica va mantenir una actitud conservadora a l'hora de millorar la xarxa perquè no existien garanties de rendibilitzar les inversions.

Estructura comercial

La decisió d'aplicar un model de tarificació similar al sistema quiosc que ja s'havia posat en pràctica a França resultava coherent tenint en compte l'estructura de xarxa descentralitzada del servei Ibertex. Com en el cas del sistema de videotext francès, l'operador de telecomunicacions no intervenia en la creació i el manteniment de les bases de dades, tasques que eren assumides pels responsables dels centres servidors. En funció d'això, era lògic que els costos de les comunicacions es basessin en el temps de connexió i no en el pagament en funció de les planes consultades (l'operador no havia de rendibilitzar les inversions que comportaven l'edició i l'emmagatzematge de la informació).

Un dels avantatges del sistema quiosc era que simplificava el càlcul de les despeses que comportaven les connexions, la qual cosa contribuïa a facilitar i incentivar l'ús del videotext (o d'altres serveis telemàtics que també van incorporar aquest sistema, com l'audiotext)⁶³⁶.

Pel que fa al servei Ibertex, doncs, es pot considerar adient l'elecció d'aquest sistema de tarificació⁶³⁷. Amb tot, la posada en pràctica plena es va produir amb dificultats i retards. Els centres servidors no van percebre els primers ingressos fins el 1991, quatre anys després d'inaugurat Ibertex. A més a més, en aquells moments els proveïdors d'informació encara reclamaven la necessitat d'introduir millores a la infraestructura de xarxa, ja que l'accés als nivells retribuïts no era disponible des d'alguns punts de la geografia espanyola o bé existien dificultats per connectar. D'una altra banda, fins a l'any 1992 no van entrar en funcionament tots els nivells de tarificació previstos.

La posada en funcionament del sistema quiosc representava un revulsiu d'important transcendència per a dinamitzar l'oferta de serveis, perquè suposava un mitjà per a suscitar

---

⁶³⁶ A l'apartat 2.3.3 s'expliquen amb detall les particularitats del sistema de tarificació quiosc i els avantatges que comportava en relació a altres models de tarificació que combinaven la subscripció al servei de videotext i el pagament tant per pàgines consultades i com per temps de connexió.

⁶³⁷ Abans de 1986 —moment en què va quedar configurada l'estructura tècnica, comercial i organitzativa d'Ibertex— s'havia previst un model de tarificació complex, basat en el temps de consulta, la distància entre el terminal d'usuari i el centre servidor, i el volum d'informació consultada. A més, també es pensava obligar els usuaris a establir prèviament un contracte amb Telefónica per poder connectar al servei de videotext.

l'interès d'eventuals proveïdors d'informació que fins aleshores s'havien mostrat refractaris a invertir en la creació d'unes bases de dades de les quals no podrien obtenir uns beneficis econòmics directes⁶³⁸. Però el retard amb què es van posar en marxa els nivells d'accés retribuïts i els problemes en les connexions a què abans hem fet referència van limitar l'impuls que el quiosc podria haver suposat per a Ibertex.

També dins del terreny de l'explotació comercial del videotext, cal parar atenció al tipus de relacions establertes entre els diversos actors que hi intervenien. L'operador de telecomunicacions havia d'ampliar el seu marc de relacions habitual i entrar en contacte amb nous interlocutors; no només calia implicar la indústria de fabricació d'equipaments (encarregada de desenvolupar els terminals), sinó també proveïdors d'informació i gestors de centres servidors. El contracte de subministrament d'informació a Ibertex establert entre els centres servidors i Telefónica era l'instrument que fixava les condicions a què s'havia de sotmetre la prestació de serveis sobre la xarxa de videotext. En aquest punt, Telefónica va assumir un paper sobre el qual no tenia experiència prèvia, ja que no es limitava a proporcionar els elements tècnics necessaris per facilitar les comunicacions, sinó que de manera indirecta, a través de les clàusules establertes en els contractes, també va intervenir en l'orientació de l'oferta de continguts d'Ibertex.

Com s'ha posat de manifest a través de l'anàlisi d'una sentència del Tribunal de Defensa de la Competència⁶³⁹, les relacions contractuals establertes entre Telefónica i les entitats gestores dels serveis col·locaven aquestes en una posició de dependència i inferioritat respecte a l'operador de telecomunicacions. L'enduriment de les condicions dels contractes que es va posar en pràctica a partir de 1993, amb restriccions que afectaven especialment els proveïdors de continguts de caràcter lúdic, van constituir una important limitació de la rendibilitat comercial d'una part dels serveis, que fins aleshores s'havia mostrat força dinàmica.

---

⁶³⁸ En referim aquí a beneficis derivats del temps de consulta a les bases de dades. Cal tenir en compte que sí era possible obtenir una rendibilitat econòmica indirecta si el servei de videotext s'inseria dins d'una estructura comercial existent prèviament, com ara un servei de telebanca o de telecompra, on el videotext es convertia en un mitjà per a efectuar pràctiques comunicatives que implicaven transaccions de caràcter econòmic.

⁶³⁹ La sentència va imposar una multa a Telefónica perquè es considerava que havia abusat de la seva posició de domini en el servei Ibertex. Vegeu l'apartat 3.2.4.

Estratègia promocional

En aquest punt cal, de nou, fer una referència especial a l'actuació de l'operador de telecomunicacions, que a més del seu paper tradicional com a proveïdor de la infraestructura de suport al servei va haver d'actuar a mode de promotor global del sistema. Amb tot, també es valorarà la influència d'altres actors que van contribuir a la promoció del videotext, tot i que amb menys recursos i capacitat d'influència.

En l'apartat on s'analitza el procés d'implantació del videotext a Espanya (3.2) hem pogut observar com la promoció d'Ibertex per part de Telefónica va seguir una línia molt dubitativa, ja que s'alternaven períodes en què l'objectiu era abastar el mercat domèstic amb altres on la difusió del servei s'orientava cap al mercat professional. Podria arribar-se a titllar, fins i tot, d'*erràtica*, en el sentit que els canvis d'orientació semblen produir-se per simple atzar; hi ha, però, alguns factors que ens poden ajudar a comprendre a quines raons obeeïa aquest tarannà voluble de l'estratègia promocional.

En una primera fase, el videotext era considerat —en general, i no només a Espanya— com una tecnologia que possibilitaria la introducció massiva de la telemàtica en els domicilis. Cal tenir en compte que els primers terminals es van desenvolupar sobre aparells de televisió, la qual cosa —a més de la simplicitat d'ús del sistema— es creia que facilitaria una àmplia difusió en el mercat domèstic. A partir de 1983, després dels pobres resultats de les primeres proves amb usuaris efectuades a Espanya, l'orientació del servei es va replegar sobre el sector professional; amb tot, no es renunciava a l'objectiu d'abastar el mercat residencial, sinó que quedava posposat per una etapa posterior, quan el servei ja hagués madurat a través dels usos vinculats amb necessitats de comunicació de caràcter empresarial i de negocis. Més endavant, en el període 1986-87 —en què es va configurar definitivament l'estructura tècnica, organitzativa i comercial d'Ibertex, i quan el servei va inaugurar-se oficialment—, va deixar-se de prioritzar un escenari sobre l'altre; cal tenir en compte que el servei francès Télétel començava a mostrar que era possible introduir la telemàtica a les llars i a les oficines de manera simultània. Amb tot, la influència del programa europeu STAR, adreçat fonamentalment a la difusió dels serveis avançats de telecomunicacions a les petites i mitjanes empreses, va fer que es valorés de nou una estratègia de promoció del servei en dues fases, amb una orientació inicial que respondria a necessitats de comunicació de tipus professional que posteriorment s'ampliaria a usos de

caràcter privat. Com hem vist, però, si bé existia un cert grau de consens dins del sector del videotext a l'entorn d'aquesta estratègia en dues fases, les accions promocionals més importants de Telefónica (la campanya portada a terme l'any 1990) van incloure accions simultànies en tots dos àmbits. Posteriorment, en el període 1993-94 —abans que InfoVía capitalitzés els esforços promocionals de la companyia—, Telefónica tornava a referir-se a Ibertex com un servei adreçat al gran públic.

La indeterminació que va presidir la promoció del videotext per part de Telefónica posa en evidència el desconeixement de l'empresa operadora sobre quines demandes socials en comunicació podrien ser satisfetes amb aquest mitjà. De fet, la segmentació entre el mercat professional i el mercat domèstic sembla respondre fonamentalment als criteris d'organització de l'estructura de negocis de la companyia (amb una distinció entre les comunicacions d'empresa o de grans clients i les dels clients residencials). Cal tenir en compte que a finals de la dècada dels anys vuitanta l'experiència telemàtica francesa ja havia posat de manifest com quedava superada la dicotomia entre uns serveis professionals associats exclusivament al món de l'empresa i unes aplicacions de tipus generalista i lúdic lligades a l'entorn residencial⁶⁴⁰. La transgressió dels espais de l'oficina i la llar era un fet: la utilització del videotext des del lloc de treball amb finalitats personals era tan comuna com l'ús que feien els professionals liberals o els petits empresaris des dels seus propis domicilis amb motivacions de caràcter laboral.

A més de l'orientació general de l'estratègia de difusió del servei, un altre aspecte que cal valorar és l'esforç promocional esmerçat per Telefónica, que va tendir a concentrar-se en una única gran campanya (l'any 1990, tres anys després de la inauguració d'Ibertex). En aquest punt es troba a faltar una acció més continuada, ja que les escasses accions promocionals posteriors van tenir un abast molt més reduït⁶⁴¹.

Pel que fa a la participació d'altres actors en les tasques de promoció, cal esmentar l'activitat desplegada per l'associació de proveïdors (APV) a través de l'organització dels quatre congressos sobre videotext fets a Espanya, que van ser els punts de trobada i d'intercanvi d'experiències més importants de tots els actors relacionats amb el

---

⁶⁴⁰ Vegeu Arnal i Jouët (1992).

⁶⁴¹ Es limiten a les dues convocatòries dels Premis Ibertex, amb què es volia potenciar la qualitat de l'oferta de serveis a través del suport promocional a les iniciatives més reeixides.

desenvolupament d'aquest servei telemàtic, per bé que la repercussió sobre el públic no especialitzat fos limitada.

D'una altra banda, també cal tenir en compte les accions de les mateixes empreses i institucions que actuaven com a proveïdores d'informació a l'hora de promocionar els seus propis serveis i, per extensió, el videotext en general. En aquest punt resulta difícil fer una valoració global, però s'aprecia la presència d'interessants iniciatives promocionals dirigides a col·lectius específics d'usuaris (gremis o col·legis professionals, serveis de telebanca o de telecompria per a clients d'entitats financeres o grans magatzems...).

Així mateix, s'ha d'esmentar l'apreciable esforç promocional portat a terme per les associacions d'usuaris, que malgrat disposar de mitjans i recursos escassos van aconseguir fer una notable tasca de divulgació del videotext tant en revistes especialitzades com a través de la premsa generalista.

Finançament

Sens dubte, l'aspecte més significatiu en aquest punt va ser la possibilitat d'accedir als recursos provinents dels fons europeus, canalitzats a través dels programes STAR i Telemàtica. La incidència d'aquests programes es va produir tant en la dinamització de l'oferta de serveis com en l'estímul de la demanda, ja que a més de les subvencions directes per a la creació de centres servidors i per a l'ampliació del parc de terminals, també van contribuir a la promoció general del videotext. De fet, aquests recursos van representar un suport fonamental per a la difusió del videotext a Espanya; cal tenir en compte que l'octubre de 1991 un terç dels centres servidors i el 22,5% dels terminals havien estat subvencionats pel programa STAR⁶⁴².

Tot i això, la coincidència entre la finalització d'aquesta línia de subvencions i la ralentització en el creixement del servei Ibertex, que es comença a produir a partir de 1992, planteja la necessitat d'interrogar-se sobre quins mecanismes poden assegurar una major efectivitat, i més duradora, dels programes públics de suport a les tecnologies de la informació i la comunicació.

---

⁶⁴² Dirección General de Telecomunicaciones (1991:13).

Aplicacions i continguts

Ibertex va ser capaç d'aplegar un ventall diversificat de continguts, en què coexistien els de caràcter lúdic o generalistes amb altres de caràcter especialitzat o bé adreçats a l'àmbit dels negocis. Des d'aquest punt de vista, l'oferta de serveis es va acoblar a l'ambivalència (que no dicotomia) entre les motivacions professionals i privades dels usuaris del servei.

Sense ànim d'exhaustivitat⁶⁴³, entre els tipus de continguts que van destacar especialment per la seva presència cal esmentar en primer lloc els serveis relacionats amb la telemàtica en general i el videotext en particular, que corresponien a empreses que oferien a través de la xarxa Ibertex els seus productes (terminals o targetes emuladores, per exemple) o serveis relacionats amb la gestió de bases de dades en format videotext (instal·lació de centres servidors, lloguer telemàtic...); resulta lògic que aquest tipus d'empreses tinguessin un alt grau de presència a causa del seu coneixement directe del mitjà. D'una altra banda, principalment en la fase inicial d'introducció del videotext, van destacar els serveis financers —cal tenir en compte el gran pes del sector bancari espanyol, que tradicionalment ha estat a l'avantguarda en la introducció de les tecnologies de la informació—. Un cas especial és el de la presència de serveis de l'Administració pública, ja que s'observa un important dinamisme per part de les corporacions locals, així com també alguns serveis d'institucions autonòmiques molt significatius (quant a l'amplitud i utilitat de la informació i les aplicacions disponibles); en canvi, la presència de l'Administració de l'Estat resulta molt limitada. També crida l'atenció la pràcticament nul·la presència a la xarxa Ibertex de proveïdors vinculats als mitjans de comunicació; tenint en compte el tractament fet per la premsa en les informacions sobre el videotext, aquesta absència sembla ser producte del desinterès i no pas d'una hostilitat produïda per l'eventual competència que podia suposar el nou mitjà.

Demanda i ús social

En general, com s'ha posat de manifest al llarg d'aquesta recerca, resulta força complicat accedir a dades fiables sobre les diverses variables que ens indiquen quina ha estat l'evolució en la implantació social del videotext (una dificultat que també ha estat constatada pels investigadors que han estudiat la difusió dels serveis basats en aquesta

---

⁶⁴³ Podeu veure l'apartat relatiu a l'evolució de l'oferta de serveis (3.3.1.2).

tecnologia en altres països). A l'hora d'analitzar les dades relatives a la utilització d'Ibertex s'ha posat de manifest que cal relativitzar les estimacions que presentaven el servei de videotext espanyol com el segon a nivell mundial, únicament superat per l'excursionista francès. L'elevat nombre de terminals, en relació a la resta de països, contrasta amb el baix nivell d'ús mitjà de la xarxa (tant en temps de connexió, com en nombre de consultes efectuades)⁶⁴⁴. Aquest fet indica la possibilitat que en les estimacions fetes per Telefónica a l'hora de calcular els terminals d'usuari s'incloués un bon nombre d'equips inactius o infrautilitzats, la qual cosa aportava una visió sobredimensionada de la demanda real sobre el servei.

D'una altra banda, la implantació del videotext a Espanya va estar presidida pel desconeixement previ sobre el tipus de demandes comunicatives dels potencials usuaris que podria satisfer el nou mitjà. Resulta significatiu el fet que Beatriz Ruiz (1996), gerent de l'Observatori de Fuinca, esmenti la implantació del videotext com un exemple de "l'error de dissenyar els productes i serveis sense tenir en compte allò que els usuaris necessiten i desitgen". Cal recordar que les dues experiències que es van fer amb usuaris en les fases prèvies a la posada en marxa del servei públic Ibertex van prioritzar fonamentalment l'observació de la idoneïtat tècnica del sistema; la investigació sobre les demandes relatives al contingut dels serveis, en canvi, va ser un aspecte molt poc valorat.

Pel que fa a les preferències i el comportament dels usuaris a l'hora d'accedir als serveis es posa de manifest la coexistència de les utilitzacions de caire pràctic, utilitari, amb les de lleure. De la mateixa manera, no s'aprecia una inclinació preferent cap a les utilitzacions de caràcter professional o de tipus personal, privat. Aquest fet posa de manifest la inoperància de la dicotomia establerta entre el mercat dels negocis i el mercat domèstic.

Vinculació amb polítiques de comunicació

A diferència de la situació produïda a França, el videotext, a Espanya, no va ser impulsat com la tecnologia que hauria d'encarnar el paper de "punta de llança" dins d'un projecte

---

⁶⁴⁴ Cal esmentar aquí els resultats d'un estudi sobre sobre la situació de la implantació del videotext a mitjans de 1991 a 13 països europeus: Espanya ocupava la segona posició en nombre de terminals, però en contraposició es trobava en el penúltim lloc tant pel que feia referència al nombre de trucades mensuals per terminal com en relació al temps d'utilització (Bouwman i alt.,1992:171-172).

polític que hauria d'impulsar la penetració massiva dels serveis telemàtics en tots els àmbits de la vida social. Ibertex és fonamentalment un producte més de l'operador de telecomunicacions, una oportunitat per diversificar la seva oferta de serveis, ampliar les perspectives de negoci i rendibilitzar l'ús les xarxes ja instal·lades.

Des de la perspectiva de l'Administració de l'Estat, el suport al videotext va produir-se fonamentalment a través de la gestió, per part de la Direcció General de Telecomunicacions, dels recursos provinents de programes europeus, que es van traduir en subvencions de terminals i mòdems, així com en ajuts a la creació de centres servidors o a la millora de la infraestructura de xarxa (per a l'establiment de punts d'accés videotext). En aquest punt es poden mencionar les accions de promoció —especialment adreçades a les petites i mitjanes empreses— del videotext i altres serveis de telecomunicacions a través del programa ARCO, que va ser translació a Espanya de programa europeu Telemàtica.

D'una altra banda, però, resulta molt significatiu que, com hem assenyalat anteriorment, hi hagués una feble presència d'institucions dependents de l'Administració de l'Estat entre els serveis de videotext oferts per entitats públiques. Cal tenir en compte que la vinculació de les institucions públiques en el desenvolupament de serveis d'informació i comunicació adreçats als ciutadans és una de les possibles manifestacions de la política de comunicacions.

Així doncs, per exemple, la Generalitat va acollir-se a la possibilitat de creació de serveis telemàtics propis que es preveu a l'article 16.3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, on s'especifica que podrà “regular, crear i mantenir la seva pròpia televisió, ràdio i premsa i, en general, tots els mitjans de comunicació social per a l'acompliment dels seus fins”. Amb tot, la possibilitat d'impulsar un servei propi dins de la xarxa Ibertex no només era prevista estatutàriament, sinó que també era viable pel règim de lliure concurrència aplicable a la prestació de serveis de videotext.

Un cop fet un balanç global sobre el procés d'implantació social d'Ibertex i després d'analitzar els factors clau que van determinar tant la configuració del servei com el grau de difusió assolit cal revisar les hipòtesis exposades a la introducció i que han guiat l'orientació d'aquesta recerca:

Hipòtesi 1. L'escassa atenció atorgada al coneixement previ de les necessitats de comunicació dels potencials usuaris és un factor clau que va dificultar la implantació d'Ibertex.

Es confirma la hipòtesi.

La transformació d'una tecnologia en un servei d'informació i comunicació és un procés complex on concorren diferents lògiques que impliquen la posada en joc de factors d'ordre tecnològic, econòmic i sociocultural.

- Lògica tecnològica (associada a les activitats industrials de recerca i desenvolupament, regides per criteris d'innovació i competitivitat).
- Lògica mercantil (persegueix maximitzar la comercialització de la pròpia tecnologia i dels seus serveis associats).
- Lògica dels usos socials (genera pràctiques comunicatives, previstes o imprevistes, a través de l'apropiació de la tecnologia per part dels seus usuaris amb l'objectiu de satisfer les seves necessitats de comunicació).

Amb freqüència s'ha assenyalat com la indústria tendeix a tenir en compte fonamentalment els dos primers tipus de lògiques (ja sigui a través dels recursos destinats a les activitats de recerca i desenvolupament o bé a la promoció de les noves tecnologies o serveis), mentre que tendeix a ignorar de quina manera es concreten les demandes socials en comunicació.

Precisament en el cas de la implantació del videotext a Espanya es posa de manifest com la manca d'uns plantejaments de partida sobre el tipus de demandes dels potencials usuaris del servei va determinar que la promoció d'Ibertex per part de Telefónica seguís una línia dubitativa. Els successius canvis d'estratègia van fer que en certes etapes el servei públic de videotex s'orientés preferentment cap a segments d'usuaris de caràcter professional, mentre que en d'altres es va intentar captar l'interès d'una àmplia base d'usuaris domèstics.

Es pot considerar, per tant, que Telefónica va seguir fonamentalment una lògica guiada per criteris de desenvolupament tecnològic, amb què pretenia obtenir una posició competitiva en relació a la resta d'operadors de telecomunicacions. Cal tenir en compte que

el videotext era una de les primeres manifestacions dels serveis telemàtics, i que per tant resultava especialment necessari tenir també present la lògica dels usos socials que podrien desenvolupar-se a través d'aquesta eina comunicativa inèdita.

S'aprecia, doncs, una subestimació de les dificultats per trobar punts de connexió entre la tecnologia i els continguts. A diferència dels serveis de telefonia clàssica, en el cas del videotext la simple disponibilitat de la tecnologia i de les infraestructures de suport no pressuposava el tipus d'usos que es podrien desenvolupar. La tecnologia, per ella mateixa, i malgrat els valors positius amb què va ser associada (innovació, modernitat, eficiència, interactivitat...) no podia crear el seu propi mercat, perquè neixia desproveïda d'un valor d'ús.

D'una altra banda, sovint s'ha presentat el videotext com una solució a un problema que encara no s'havia formulat. Aquest plantejament no és del tot ajustat: sí existia una necessitat que va actuar com a estímul per al desenvolupament d'aquesta tecnologia, però no s'havia concretat en l'àmbit dels usuaris (de la demanda), sinó de la indústria (de l'oferta). Davant de l'imminent estancament del negoci de la telefonia convencional, el videotext podia aportar un increment del tràfic sobre les xarxes de telecomunicacions, cosa que contribuiria a rendibilitzar les inversions fetes en millores d'infraestructures i donaria un nou impuls a la indústria de telecomunicacions.

Hipòtesi 2. Les dificultats de consolidació del servei també poden atribuir-se al fet que la pretensió principal no va ser la configuració d'un nou servei de comunicació, sinó la comercialització d'una tecnologia per tal d'obrir nous mercats a la indústria de telecomunicacions.

Es confirma només en part. El cas espanyol no pot homologar-se a d'altres casos analitzats, com el de Canadà, on els esforços es van concentrar en la comercialització de la tecnologia a través de la promoció internacional de la norma Captain. L'operador espanyol de telecomunicacions, Telefónica, va intentar en un primer moment desenvolupar una norma de videotext espanyola capaç de competir pel seu reconeixement en els organismes internacionals d'estandardització. A partir de 1983, quan es desestima aquesta pretensió (la Conferència Europea de Correus i Telecomunicacions ja havia fet un primer reconeixement

d'una norma de caràcter europeu), el procés de desenvolupament del videotext experimenta un dilatat període d'hibernació. El fet que el 1986 es reprengués amb nou dinamisme el projecte Ibertex pot relacionar-se en gran part a l'observació dels resultats del programa telemàtic francès. Així doncs, per bé que en un primer estadi sí que sembla fonamental la pretensió de comercialitzar una tecnologia, posteriorment —un cop adoptada la norma CEPT 1 alemanya— l'operador de telecomunicacions assumeix les tasques de configuració global d'un servei d'informació i comunicació.

Hipòtesi 3. També va limitar la implantació d'Ibertex la inexperiència de Telefónica, que va haver d'assumir tot un seguit de nous reptes que anaven més enllà del seu paper tradicional com a operador de telecomunicacions.

Es confirma. Fins aleshores, el paper de Telefónica havia estat fonamentalment de caràcter tècnic i quedava restringit dins de l'àmbit del "transport" de la informació. La posada en marxa d'un servei telemàtic de les característiques d'Ibertex implicava haver d'assumir tot un conjunt de reptes més propis del sistema de mitjans de comunicació. És a dir, a més de fer-se càrrec de la provisió dels mitjans tècnics necessaris per prestar el servei i de l'extensió de la xarxa que el suportaria, calia adoptar un paper de promotor global, cosa que implicava assumir el màrqueting del servei i adoptar un paper actiu en la promoció de les aplicacions i els continguts. La consolidació d'un servei telemàtic com ara el videotext requeria, per part de l'operador de telecomunicacions, establir negociacions amb uns actors que haurien d'implicar-se en la producció dels continguts de les bases de dades i que no formaven part del seu cercle de relacions habituals (limitades a les indústries proveïdores de components electrònics i de telecomunicacions, o bé productores d'electrònica de consum). En definitiva, a banda del paper tradicionalment tècnic que havia jugat l'operador de telecomunicacions, va haver de fer front a tot un seguit de reptes de caire social i cultural.

Aquesta inexperiència pot explicar, al menys en part, l'actitud ambivalent de Telefónica sobre el seu propi paper. D'una banda insistia que la tasca d'incentivar el desenvolupament dels serveis corresponia als proveïdors; de l'altra, però, sí que va actuar en aquest terreny (mitjançant l'establiment d'acords amb certs proveïdors, com grans

magatzems o bancs, per atreure els seus clients cap a aplicacions de telecompra o telebanca; a través dels premis al reconeixement dels millors serveis; amb les limitacions contractuals a les aplicacions de tipus lúdic...).

Val a dir, però, que la inexperiència era una situació comuna a tots els operadors de telecomunicacions de caràcter estatal, que van ser els principals impulsors del videotext (France Télécom, no partia de cap situació d'avantatge).

Hipòtesi 4. La inexistència d'unes directrius polítiques clares per tal d'orientar les finalitats de la inserció de les noves tecnologies de la informació a la societat espanyola, així com la manca de debat públic sobre aquesta matèria també van contribuir a l'escassa rellevància social del servei públic de videotext.

Es confirma en part. Cal tenir en compte els diferents graus d'implicació dels diversos nivells de l'Administració. En algunes comunitats el videotext va assolir un notable grau de dinamisme com a conseqüència del suport dels governs autonòmics. A nivell estatal, però, sí es constata una manca d'iniciativa envers la promoció dels serveis telemàtics. En aquest sentit, s'aprecia una certa actitud de dimissió per part de l'Administració de l'Estat, que sembla deixar en mans de l'operador de telecomunicacions la responsabilitat d'orientar la introducció dels nous serveis d'informació i comunicació.

Cal destacar que el servei públic de videotext espanyol es va inspirar en el model francès en molts aspectes (sistema de tarificació de tipus quiosc, estructura de xarxa descentralitzada, no obligatorietat de la subscripció prèvia per utilitzar el servei...), però no es va valorar prou el fet que el servei públic Télétel s'emmarcava dins d'un projecte global per a la promoció dels serveis telemàtics amb què, des de les instàncies públiques, es pretenia impulsar la informatització de la societat.

En un pla més general, no només circumscrit a la situació espanyola, ens permetrem apuntar algunes idees —que no podrem desenvolupar amb amplitud per les limitacions de l'objecte d'estudi— a propòsit de la relació entre videotext i Internet, sobre els punts en

comú o les divergències que es poden advertir entre aquests dos serveis d'informació i comunicació electrònica⁶⁴⁵.

- Un primer punt de divergència, que determina l'existència de lògiques diferents en els dos sistemes, es troba en el fet que en el cas del videotext el paper de l'operador de telecomunicacions, com a gestor i promotor global del sistema, és primordial. A Internet, en canvi, resulta difús; la preeminència sembla desplaçar-se cap als proveïdors de continguts, que no es troben constrenyits per limitacions de caràcter contractual amb l'operador de telecomunicacions. Un altre aspecte significatiu és el fet que a Internet els usuaris poden esdevenir amb més facilitat proveïdors d'informació.
- Des del punt de vista de l'estandardització el desenvolupament d'Internet presenta unes particularitats que no tenen correspondència en el cas del videotext. En aquest cas no es produeix una lluita en el si dels organismes internacionals d'estandardització pel reconeixement de diverses normes estatals. El TCP/IP, el protocol utilitzat a Internet i els seus serveis associats, es presenta com un llenguatge universal, d'àmplia difusió; s'ha convertit *de facto* en el protocol de comunicació de referència.
- Des del punt de vista de l'oferta de continguts. En principi tots dos sistemes poden ser capaços d'aplegar una oferta igualment diversificada. Les diferències més notables es troben en l'estructuració de la informació i en la manera d'accedir-hi. El sistema d'hipertext potencia enormement algunes capacitats que tot just s'havien apuntat, de manera limitada, amb el videotext (com el reencaminament entre serveis). En aquest sentit, una de les eines més innovadores que ha aportat Internet són els cercadors, que no tenen precedents en els serveis de videotext.
- Des del punt de vista de les pràctiques comunicatives no s'aprecien, en principi, diferències molt significatives. En tots dos sistemes es pot accedir a la informació continguda en bases de dades remotes, dialogar entre usuaris, fer gestions (telebanca, telereserva, telecompra...). Es pot considerar, doncs, que el videotext va aportar, tant als usuaris com per als proveïdors d'informació, una primera experiència que els ha pogut capacitar per accedir posteriorment a nous serveis més avançats. La divergència més substancial es troba en el fet que Internet amplia l'espai de comunicació en què es

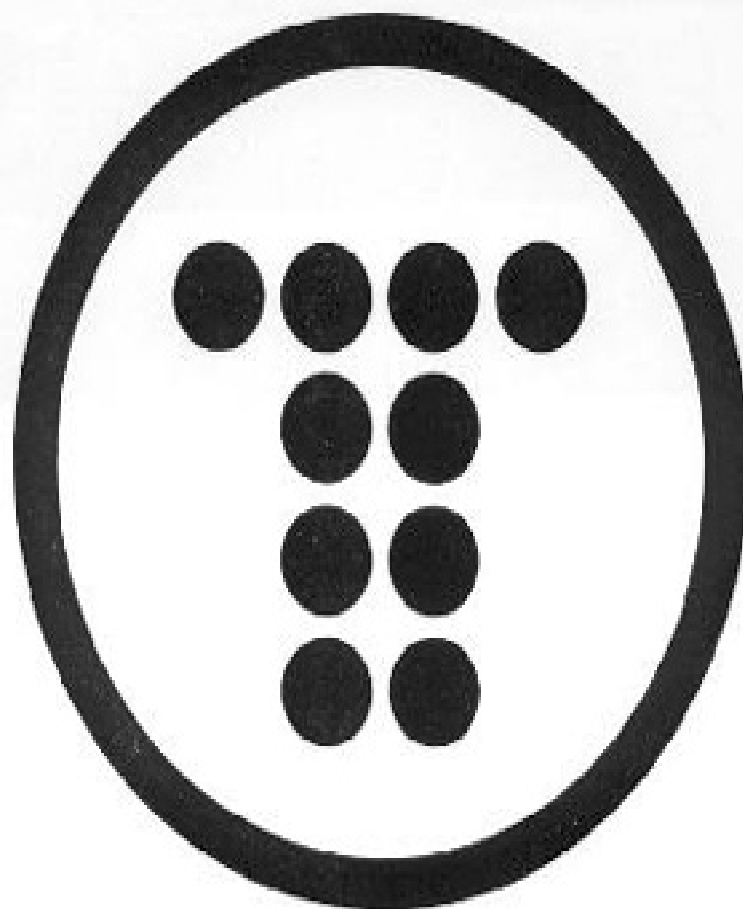
---

⁶⁴⁵ Algunes idees apareixen en part recollides a l'apartat 2.3.4. (El videotext en el temps d'Internet).

poden efectuar aquestes pràctiques. La interconnexió entre els sistemes de videotext, d'abast estatal, va ser molt limitada.

- El cas de la implantació del Minitel a França planteja un interessant debat des del punt de vista de les polítiques públiques de comunicació. Partint de la constatació que l'alt grau de difusió social del videotext ha alentit la penetració d'Internet, es pot considerar que el programa telemàtic ha engendrat finalment un fracàs? Valorant les diferents lògiques que intervenen en la configuració dels serveis d'informació i comunicació aquest balanç no resulta clar. Segons la lògica del desenvolupament tecnològic el videotext sembla abocat a diluir-se dins del conjunt dels serveis multimèdia interactius; pot considerar-se que quan més es retardi aquest procés menys competitiva serà la indústria (no només del *hardware*, sinó també del *software*). Tenint en compte la lògica mercantil, que persegueix la comercialització de la tecnologia i dels seus serveis associats, la telemàtica francesa, a través de l'explotació del sistema de tarificació quiosc, aporta una experiència en la distribució de continguts de pagament que ja està sent analitzada per traslladar-la a Internet (progressivament amb un caràcter més comercial). Per últim, des del punt de vista dels usos socials, cal tenir en compte, a més de l'habitució al mitjà, la incidència dels factors de tipus cultural (la disponibilitat de continguts en el propi idioma, fonamentalment).

ANNEXOS

**Contrato de Suministro de Información
al Servicio Ibertex**

entre .....

y Telefónica de España S.A.

Telefónica de España S.A.

Código de Identificación Fiscal A28015863, inscrita en el R-P de Madrid, hoja n.º 3.987

Este contrato se celebra entre

llamado en lo sucesivo "Centro de Servicio", representado por D.

....., con domicilio social en

N.I.F. o C.I.F.

y

D. Heliodoro Alcázar y García de la Barrera, como Secretario General, en nombre y representación de Telefónica de España, S.A. (en adelante Telefónica), domiciliada en Gran Vía, 28, C.I.F. núm. A-28015863, según Poder Notarial 579, del 16-3-88, Notaría D. Juan Manuel de la Puente Menéndez.

EXPONEN

1. Bajo el nombre IBERTEX, TELEFONICA presta el servicio final Videotex, en virtud del cual se permite a los abonados al servicio telefónico, con acceso directo a la red telefónica automática, provistos de terminales de usuario IBERTEX, el acceso mediante procedimientos normalizados a la información recogida en Bases de Datos que proporcionan los Centros de Servicio Ibertex, a través de la estructura de red IBERTEX.

2. El Titular del Centro de Servicio, está interesado en permitir el acceso a la información contenida en dicho Centro a los usuarios del Servicio Ibertex.

3. El Titular del Centro de Servicio dispone de un acceso X.25 para la conexión del Centro de Servicio a la Red IBERPAC con NRI....., o en su defecto en transición bajo posición núm..... que realiza en el momento de la presente contratación, con indicación expresa de que va a ser utilizada para un Centro de Servicio Ibertex.

4. Ambas partes reconocen suficiente capacidad suficiente para la firma del presente Contrato, suscriben el mismo con sujeción a las siguientes:

ESTIPULACIONES

1. Objeto del Contrato

Mediante el presente contrato, el titular del Centro de Servicio se compromete al suministro regular y continuado de información, permitiendo a los usuarios del Servicio Ibertex el acceso a la información contenida en dicho Centro o a las aplicaciones en él existentes, percibiendo por ello una remuneración de acuerdo con la estipulación segunda.

2. Precio de la información

El precio que pagará TELEFONICA correspondiente al suministro de información es el siguiente:

Nivel 030 .... *

Nivel 031 .... No habrá retribución por el Suministro de información

Nivel 032 .... Se retribuirán pesetas.....por minuto de conexión

Nivel 033 .... Se retribuirán pesetas.....por minuto de conexión

Nivel 034 .... *

Nivel 035 .... No habrá retribución por el Suministro de información. Es necesario tener contratada la facultad de aceptación de cobro revertido

En dicho precio se entiende excluido el IVA.

* El Precio de la información a suministrar por estos niveles está pendiente de definición.

3. Niveles Contratados

La información proporcionada al amparo del presente contrato estará incluida en los siguientes niveles reseñados con una cruz.

Nivel 030	Nivel 031	Nivel 032	Nivel 033	Nivel 034	Nivel 035

4. Modos de pago

Por cada Nivel contratado TELEFONICA procederá, a través de medios técnicos adecuados, a medir el tiempo de conexión entre los usuarios del servicio IBERTEX y el Centro de Servicio.

Bimestralmente TELEFONICA remitirá al Centro de Servicio los datos correspondientes a la medición efectuada del tiempo de conexión acumulado por Nivel, a efectos de que por el Centro de Servicio se elaboren las correspondientes facturas.

Si el Centro de Servicios tuviera alguna discrepancia respecto a los datos suministrados por TELEFONICA, procederá a emitir una primera factura por la parte no discutida, que será abonada por TELEFONICA, emitiéndose si llegase el caso una segunda factura, por el importe procedente, una vez resuelta la controversia.

5. Revisión de precios

Los precios fijados en la estipulación segunda podrán ser revisados por acuerdo entre TELEFONICA y las Asociaciones de Centros de Servicios que reúnan los requisitos exigidos por el Real Decreto 825/1990, de 22 de junio, sobre el derecho de representación, consulta y participación de los consumidores y usuarios a través de sus asociaciones, del Ministerio de Sanidad y Consumo.

TELEFONICA informará por escrito al Titular del Centro de Servicio de los nuevos precios a aplicar y la fecha de su efectividad.

6. Derechos y Obligaciones de Telefonica

TELEFONICA se obliga a la instalación del Centro de Servicio en la Guía Electrónica BERTEX, en la cual aparecerá en la denominación y dirección que le determine dicho sistema.

TELEFONICA otorgará al Centro de Servicio, en cada jornada, el nivel de servicio de su interés, quedando excluida de toda responsabilidad que pudiera derivarse de la atención por el usuario de una información que no correspondiera al nivel de servicio solicitado.

TELEFONICA tendrá derecho a ocupar el lugar del Centro de Servicio información sobre los equipos que tienen sus conexiones por cable a la red BERTEX pudiendo realizar a los usuarios y sistemas (Modems y Software) han obtenido los correspondientes certificados de homologación y recepción de sus equipos por la Dirección General de Telecomunicaciones.

Asimismo, se le reconocerá el derecho a proporcionar el lugar donde se encuentre situado el Centro de Servicio y las instalaciones a quienes, quedando al Títular del Centro de Servicio, obligado a facilitar el acceso de TELEFONICA, o de las personas que dependan, al lugar donde se sitúen.

Para proceder por su parte a la desconexión de su red BERTEX de cualquier aparato, sistema o sistema que pueda producir perturbaciones en la misma o afectar al normal funcionamiento del servicio.

Seva obligación de TELEFONICA la recogida de datos que permitan el mantenimiento de estadísticas.

7. Derechos y Obligaciones del Títular del Centro de Servicio

El Títular del Centro de Servicio se obliga a la actualización de la información que en cada momento suministra a los usuarios del servicio BERTEX, siendo responsable de la información contenida en la Guía de BERTEX que aparece, y que comparezca a los usuarios, así como de todas y cada una de las acciones que tome al respecto de las comunicaciones y quedando TELEFONICA exonerada de cualquier responsabilidad.

Igualmente se obliga a ofrecer el mismo de información accesible por todos los usuarios durante las 24 horas del día.

El Títular del Centro de Servicio se obliga al cumplimiento de las normas relativas a la propiedad intelectual, dando el libre consentimiento de las eventuales interpretaciones y los derechos conexos de dicho material.

El Títular del Centro de Servicio se obliga a adoptar las medidas oportunas para evitar cualquier información ilegítima en la red de acceso personal o familiar, o que suponga violación del derecho al honor de terceros, así como el acceso responsable de aquellos datos que realice que puedan manchar su imagen.

Asimismo se compromete a dejar listados o ficheros de cualquier naturaleza que, con estos medios, pudiera deducirse datos o datos.

Si el Centro de Servicio alga información o mensajes de terceros procedentes, deberá facilitar todos sus datos de identificación para su inclusión en la Guía Electrónica BERTEX. Asimismo deberá facilitar al Abonado de la Guía donde constara la información específica de cada proveedor, en su defecto, del código de "usuario anexo" que permite el acceso directo a dicha información.

Si el Títular de un Centro de Servicio desea que la información contenida en el pasado sea accesible desde otros servicios BERTEX con los cuales está interconectado el sistema BERTEX, dicho Centro deberá proceder de forma congruente a la información de acceso al código de "usuario anexo".

En cualquier caso, el grupo de la información será el sujeto de la explotación propia de acuerdo con el código de dicho código al comercio.

8. Reserva de acceso e identificación

Los datos de los Centros de Servicio pueden disponer de cualquier precio, datos adicionales, pagara cualquier otro y en general de cualquier procedimiento que sea necesario para asegurar las oportunas prestaciones de servicio a los Centros de Datos o aplicaciones o para identificar los abonados. La existencia de estas medidas responde a la exclusiva responsabilidad del Centro de Servicio por el acceso de usuarios de abonados y de los datos o personas que pudieran derivarse.

9. Vigencia y duración del Contrato

Este contrato entrará en vigor a partir del día 1 del mes siguiente al de su firma.

El presente contrato tiene una duración de un año a contar desde su firma del mismo.

También el tiempo de duración fijado en el contrato se prorrogará por años sucesivos para el caso de que ninguna de las partes lo denuncie de forma fehaciente con un mes de antelación a la fecha de su terminación o de la prórroga.

10. Extinción del Contrato

El presente contrato se extinguirá por las causas indicadas en derecho y especialmente por las siguientes:

1.- Finalización del plazo o de no prorrogarse conforme a lo dispuesto en la cláusula anterior;

2.- Expiración del período de gracia de 30 días para la conexión del Centro de Servicio a la red BERTEX;

3.- Por incumplimiento de cualquiera de las partes de las obligaciones dimanantes del presente contrato.

En cualquier caso, la extinción del contrato no conllevará a las partes del cumplimiento de las obligaciones pendientes.

11. Impuestos

Los impuestos que gravan este contrato serán cubiertos por las partes con arreglo a la ley.

F en prueba de conformidad se otorga por duplicado el presente documento en .....

en ..... de ..... de .....

Por TELEFONICA,
P.R.

Por el Abonado,

Heliodoro Alonso
C. de la Berta
SECRETARIO GENERAL

CONTRATO DE SUMINISTRO DE
INFORMACION AL SERVICIO IBERTEX.

TELEFONICA DE ESPAÑA, S.A.
C.I.F. A36015466, inscrita en el R.M. de Madrid, hoja n.
5.067.

Este contrato se celebrará entre _____
llamado en lo sucesivo Centro de Servicio, con N.I.P. o
C.I.F. _____, con domicilio social en:
Calle _____, nº _____,
C.P. _____, Población _____,
Provincia _____, representado por
D. _____

y

D. MELLORADO ALCERAZ y GARCÍA de la CERRERA, como Secretario
General, en nombre y representación de Telefónica de España,
S.A. (en adelante TELEFONICA), domiciliada en Gran Vía, 28,
C.I.P. Adm. R-20015466, según poder notarial 575, del 28-1-
89, otorgado D. Juan Manuel de la Puente Sánchez.

EXPOSICIÓN

1. Bajo el nombre INERTEX, TELEFONICA presta el servicio
Videotex, en virtud del cual se permite a los abonados el
servicio telefónico, con acceso directo a la red telefónica
autoseleccionada, provistos de terminales de usuario INERTEX, el
acceso mediante procedimientos normalizados a la información
recogida en bases de Datos que proporcionan los cuadros de
servicio INERTEX, a través de la estructura de la red
INERTEX.

2. El Titular del Centro de Servicio está interesado en
servir el acceso a la información contenida en dicho Centro
a los usuarios del Servicio INERTEX.

2.

3. El Titular del Centro de Servicio dispone de un acceso X.25 para la conexión del Centro de Servicio a la red Inetpac con NNN _____, o en su defecto bajo petición por _____ que realiza en el momento de la presente contratación, con indicación expresa de que va a ser utilizada para un Centro de Servicio XERXSER.

4. Ambas partes, connotándose espaldas suficiente para la firma del presente Contrato, suscriben el mismo con sujeción a las siguientes

ESTIPULACIONES
CONTRATO DE SERVICIO DE INFORMACIÓN

1. OBJETO DEL CONTRATO.

Mediante el presente contrato, el Titular del Centro de Servicio se compromete al suministro regular y continuado de información, permitiendo a los usuarios del Servicio XERXSER el acceso a la información contenida en dicho Centro e a las aplicaciones en él existentes, permitiendo por ello, en los niveles en que así esté estipulado, una remuneración de acuerdo con la estipulación seguida.

2. PRECIO DE LA INFORMACIÓN.

El precio que pagará XERXSERCA correspondiente al suministro de información es el siguiente:

Nivel 020... No habrá retribución por el suministro de información.

Nivel 021... No habrá retribución por el suministro de información.

Nivel 022... Se retribuirán _____ pesetas por minuto de conexión.

Nivel 023... Se retribuirán _____ pesetas por minuto de conexión.

Nivel 024... Se retribuirán _____ pesetas por minuto de conexión.

Nivel 025... No habrá retribución por el suministro de información, es necesario tener contratada la facilidad de abonación de cargo reversivo en la red Inetpac.

En dicho precio se entiende excluido el IVA

3. NIVELES CONTRATADOS

El cliente debe indicar el nivel de servicio contratado.

La información proporcionada al agente del presente contrato estará incluida en los siguientes niveles reseñados con una cruz:

NIVEL 030 NIVEL 031 NIVEL 032 NIVEL 033 NIVEL 034 NIVEL 035

4. ACCESO DESDE OTROS SERVICIOS VIDEOTEX.

La información contenida en el Centro de Servicio podrá ser accesible desde otros servicios videotex, nacionales o extranjeros, interconectados con el servicio IBERTEX. En el supuesto de que el titular del centro de servicio desee permitir el mencionado acceso, deberá marcar una cruz en el recuadro que sigue:

El Titular del Centro de Servicio desea permitir el acceso al mismo desde otros servicios videotex.

Para posibilitar dicho acceso, el Titular del Centro de Servicio deberá proceder a la contratación de, al menos, un código de Acceso Ancho. El precio de la información suministrada en estas conexiones será el fijado en la estipulación segunda, de acuerdo con el nivel de acceso asociado a dicho código al contratario.

5. MODOS DE PAGO.

Por cada nivel contratado, TELEFONICA procederá, a través de medios técnicos adecuados, a medir el tiempo de conexión entre los usuarios del servicio IBERTEX y el Centro de Servicio.

Simultáneamente, TELEFONICA remitirá al Centro de Servicio los datos correspondientes a la medición efectuada del tiempo de conexión acumulado por Nivel, a efectos de que por el Centro de Servicio se emitan las correspondientes facturas.

Si el Centro de Servicio tuviera alguna discrepancia respecto a los datos suministrados por TELEFONICA, procederá a emitir una primera factura por la parte no discutida, que será abonada por TELEFONICA, emitiéndose al mismo tiempo una segunda factura, por el importe procedente, una vez resuelta la controversia.

6. ABONAMIENTO DE PRECIO

La remuneración de la información fijada en la estipulación segunda sólo podrá ser revisada por acuerdo entre TELEFONICA y las Asociaciones de Proveedores de Información que acrediten su representación.

Dichas Asociaciones se comprometen a notificar a sus asociados las modificaciones acordadas.

7. DERECHOS Y OBLIGACIONES DE TELEFONICA.

7.1 TELEFONICA se obliga a la inclusión del Centro de Servicio en la Guía Electrónica Charter, en la cual aparecerá con la denominación y abreviatura que determine el titular del centro de servicio.

7.2 TELEFONICA indicará al Centro de Servicio, en cada llamada, el nivel de acceso de la misma, quedando exonerada de toda responsabilidad que pudiera derivarse de la obtención por el usuario de una información que no correspondiera al nivel de acceso seleccionado.

7.3 TELEFONICA tendrá derecho a requerir al Titular del Centro de Servicio información sobre los equipos que hayan sido conectados por éste a la red ISDNTELE, pudiendo verificar si los equipos y sistemas (Hardware y Software) han obtenido los correspondientes certificados de homologación y aceptación técnica emitidos por la Dirección General de

Telecomunicaciones. TELEFONICA podrá proceder por sí misma a la desconexión de su red INMÉTIX de los equipos y sistemas que no acrediten dichos certificaciones.

7.4 Asimismo se reconocerá a TELEFONICA el derecho a inspeccionar el lugar donde se encuentre situado el Centro de servicio y las instalaciones existentes, quedando el Titular del Centro de servicio obligado a facilitar el acceso de TELEFONICA, o de las personas que designe, al lugar donde se ubique.

7.5 TELEFONICA podrá proceder por sí misma a la desconexión de su red INMÉTIX de cualquier aparato, equipo o sistema que pueda introducir perturbaciones en la misma o afectar en cualquier forma al normal funcionamiento del servicio.

7.6 Será obligación de TELEFONICA la búsqueda de datos que posibilite el mecanismo de retribución. Ante situaciones que permitan albergar dudas sobre la legalidad del uso del servicio (como por ejemplo, llamadas anormalmente largas para el tipo de aplicación, horas de utilización no habituales, atención de concurrencia en la aplicación que justifiquen su elevación que, etc.), TELEFONICA, con el fin de clarificar la situación, podrá requerir del Titular del Centro de servicio cuanto información estime necesaria en relación al origen, fecha, duración de las llamadas recibidas en el Centro de servicio durante el período en cuestión, así como cualquier otra información adicional.

Si de la información obtenida se evidenciara la existencia de situaciones de fraude o de uso indebido del servicio, TELEFONICA quedará facultada para resolver el contrato.

8. DEBERES Y OBLIGACIONES DEL TITULAR DEL CENTRO DE SERVICIO.

8.1 El Titular del Centro de servicio se obliga a la continua actualización de la información que en todo momento suministre a los usuarios del servicio INMÉTIX, siendo responsable de la información contenida en la Base de Datos que aparece, y que suministre a los usuarios. Así como frente a cualquier acción o omisión que viole el secreto de las comunicaciones o la intimidad de las personas, quedando TELEFONICA exonerada de cualquier responsabilidad.

8.2 Igualmente se obliga a ofrecer un mínimo de información accesible para todos los usuarios durante las 24 horas del día.

8.3 El Titular del Centro de Servicio se obliga al cumplimiento de las normas referidas a la propiedad intelectual, siendo el único responsable de las eventuales contravenciones a los derechos derivados de dicha normativa.

8.4 El Titular del Centro de Servicio se obliga a adoptar las medidas oportunas para evitar cualquier interferencia ilegítima en la intimidad personal o familiar, o de instituciones a entidades físicas o jurídicas, o que suponga violación del derecho al honor de personas, siendo el único responsable de aquellos actos que realice que puedan menoscabar estos derechos.

8.5 Asimismo se compromete a dejar intacta a TELEFONICA de cualquier reclamación que, por estos motivos, pudiera deducirse frente a aquella.

8.6 Si el Centro de Servicio proporciona acceso a instalaciones de carácter público, consistentes en mensajerías, diálogos en directo, juegos, contenidos e información no especializada en general, el Titular se obliga a facilitar dicho acceso único y exclusivamente a través de los niveles 001 o 002. En caso de detectarse por parte de TELEFONICA o mediante denuncia de los usuarios o sus asociaciones la oferta de estos servicios por otro nivel distinto de los indicados, TELEFONICA podrá proceder a la resolución del contrato, así como hacer suya, en concepto de cláusula penal, la reclamación conseguida por el Titular del Centro de Servicio.

8.7 El Titular del Centro de Servicio se obliga a no fomentar la utilización indiscriminada del mismo y evitará igualmente fomentar el consumo por el usuario. En todo momento dicho Titular se obliga a no anunciar, ofrecer ni entregar a los usuarios que acceden al mismo ningún tipo de premio o compensación proporcional al tiempo de conexión o a cualquier otro parámetro indicativo del consumo de servicio efectuado, para cualesquiera otros premios que pudiesen establecerse, asimismo el Centro de Servicio se obliga a facilitar la lista de premiados y teléfonos de contacto de cada uno de ellos si así lo requiere TELEFONICA.

8.8 Si el Centro de Servicio presta información o servicios de carácter preventivo, el Titular deberá facilitar todos sus datos de identificación para su inclusión

en la Guía Electrónica IBERTEX. Asimismo deberá facilitar el indicativo de la página donde contiene la información específica de cada proveedor o, en su defecto, del Código de Acceso Amigo que permita el acceso directo a dicha información. Igualmente el Titular se hace responsable de las posibles infracciones que la información o servicios de dichos terceros proveedores supongan respecto a lo estipulado en este Contrato.

8.9 El Titular del Centro de Servicio se obliga a facilitar a Telefónica una descripción de todas y cada una de las aplicaciones que se ofrezcan en el mismo, tanto en el momento de la contratación como en los casos de introducción posterior de nuevas aplicaciones o modificación sustancial de las ya existentes.

9. RESERVA DE ACCESO E IDENTIFICACION.

Los titulares de los Centros de Servicio podrán disponer de facilidades propias, claves adicionales, páginas confidenciales y en general de cuantos procedimientos sean necesarios para asegurar las oportunas restricciones de acceso a sus Bases de Datos o aplicaciones, o para identificar a los abonados. La inexistencia de estas medidas supondrá la exclusiva responsabilidad del Centro de Servicio por el acceso de usuarios no autorizados y de los daños o perjuicios que pudieran derivarse.

No obstante, estos servicios reservados deberán ofrecer páginas de libre acceso explicativas de tal situación, con la información adicional que consideren pertinente, entre la que necesariamente deberá figurar el modo de desconectarse de los mismos.

10. VIGENCIA Y DURACION DEL CONTRATO.

Este contrato entrará en vigor el día 1 del mes siguiente al de su firma, y su duración será de un año a contar desde la firma del mismo.

Transcurrido el tiempo de duración fijado en el contrato, éste se prorrogará por años sucesivos para el caso de que ninguna de las partes lo denuncie de forma fehaciente con un mes de antelación a la fecha de su terminación o de la prórroga.

11. EXTINCION DEL CONTRATO.

El presente contrato se extinguirá por las causas admitidas en derecho y especialmente por las siguientes:

- 1.- Finalización del plazo o de sus prórrogas conforme a lo dispuesto en la cláusula anterior.
- 2.- Extinción del contrato de línea 2.25 para la conexión del Centro de Servicio a la red IBERPAC.
- 3.- Incumplimiento, por cualquiera de las partes, de las obligaciones dimanantes de este contrato.

En cualquier caso, la extinción del contrato no exonerará a las partes del cumplimiento de las obligaciones pendientes.

12. IMPUESTOS.

Los impuestos que gravan este contrato serán satisfechos por las partes con arreglo a la ley.

Y en prueba de conformidad, se suscribe por duplicado el presente documento en _____ a ____ de _____ de _____.

Por TELEFONICA,
S.A.

Por el Centro de Servicio

Heliodoro Alcazar
Secretario General

BIBLIOGRAFIA GENERAL

- ABADAL, Ernest i RECODER, Ma. Josep (1991). *La informació electrònica a Catalunya*. Centre d'Investigació de la Comunicació. Barcelona.
- ABADIE, Michel (1988). *Minitel Story. Le dessous d'un succès*. Favre. Lausana.
- ADIB-YAZDI, Lila (1991). "Le videotex espagnol a l'aube de 1993: caractéristiques et perspectives du marché". Université Paul Valéry. Montpellier III. UFR IV. Section Administration Economique et Social.
- AMBASSADE DE FRANCE. Service d'Information et de Presse (1986). "Les nouveaux médias au Japon", núm. 24. Tokyo.
- ANCELIN, Claire i MARCHAND, Marie (1988). "Quelle innovation demain?". France Télécom / SPES, pàgs. 18-19.
- ANCELIN, Claire i MARCHAND, Marie (coord.) (1984). *Le vidéotex. Contribution aux débats sur la télématique*. Masson i CNET-ENST, Paris.
- ANCELIN, Claire (1985). "Le vidéotex. Premiers enseignements". *Métropolis*, núm. 67, pàgs. 16-22.
- ANGLEYS, Emmanuel (1987). "Le journal télématique de l'AFP". *Bulletin sur l'information en sciences économiques, humaines et sociales*, núm. 11, pàgs. 20-22.
- APV (Asociación Española de Proveedores de Servicios Videotex) (1993a). *Dimensionamiento de un centro de servicios videotex*. Madrid.
- APV (1993b). *Recomendaciones de diseño de teclados videotex*. Madrid.
- APV (1993c). *Catálogo de la oferta de equipamiento videotex*. Madrid.
- APV (1993d). *Recomendaciones de calidad en el diseño estructural de las aplicaciones videotex*. Madrid.
- APV (1993e). *Código de conducta sobre el videotex en España*. Madrid.
- APV (1992). *Análisis de las aplicaciones Ibertex en el turismo*. APV- Secretaría General de Turismo. Madrid.
- APV (1991a). *Estudio del sector videotex en España*. APV, Madrid.
- APV (1991b). IV Congreso internacional de videotex. *El videotex ante el reto del 92* (Ponències i comunicacions). Madrid, 26-28 de juny 1991.

- APV (1989). III Congreso nacional de videotex. *El videotex en relación con los servicios de valor añadido*. Madrid, 18-20 d'octubre de 1989.
- APV (1986). IBERTEX'86. II Congreso Nacional de Videotex. Madrid, 21-23 d'octubre de 1986.
- ARLANDIS, Jacques (1985). "Vidéotex: cycle de vie du produit et stratégie de la DGT". *Prospective Télécom*. Desembre 1985, pàgs. 56-58.
- ARRIOLA, José Miguel (1985). "El videotex en España", *Telos*, núm. 1, gener 1985.
- AUVE (Asociación de Usuarios de Videotex de España). "Dossier de prensa". Febrer de 1994 i abril de 1992.
- AUVE (Asociación de Usuarios de Videotex de España) (1992). "La opinión de los usuarios de videotex de España". Foro franco-español de telemática. Madrid, 28-29 d'abril de 1992.
- BACKER, Harry de (1989). "European Standardization and the future of telematic applications in the next decade". Videotex-Forum'89. Basilea, 28-29 setembre 1989.
- BANGEMANN, Martin i alt. (1994). "Europa y la sociedad global de la información. Recomendaciones al Consejo Europeo". Brussel·les, 26 de maig de 1994.
- BECKER, Lee B. i HEMELS, Bernardette M. (1992). "The impact of training on user evaluations of videotext". *Journalism Quarterly*, vol. 69, núm. 4. pàgs. 1001-1009.
- BERNABEU, Hervé (1988). "L'evolution du Minitel en Espagne". Service pour la Science et la Technologie. Ambassade de France en Espagne. Madrid.
- BESEN, Stanley M. i JOHNSON, Leland (1986). *Compatibility standards, competition and innovation in the broadcasting industry*. RAND, Santa Monica.
- BOOK, Anthony (1985). "Successful videotex cases". The Outlook for the Information Industry. Targeting for commercial success. 27-29 març 1985. Brussel·les. EURIPA (European Information Industry Association).
- BOULLIER, Dominique (1989). "Archeologie des messageries". *Réseaux*, núm. 38. pàgs. 9-20.
- BOUWMAN, Harry i CHRISTOFFERSEN, Mads (eds.) (1992). *Relaunching videotex*. Kluwer Academic Publishers.

- BRANSCOMB, Anne W. (1988). "Videotext: global progress and comparative policies". *Journal of Communications*, vol. 38, núm. 1, pàgs. 50-59.
- BRUCE, Margaret (1988). "Home interactive telematics: new technology with a history", a F. Van Rijn i R. Williams (eds.). *Concerning home telematics*. Elsevier Science Publishers, Amsterdam.
- BUÑUEL, Ana (1988). "Nuevas tecnologías y vida cotidiana: el "minitel" francés". *Revista Internacional de Sociología*. Fasc. 3, Vol. 46, pàgs.385-402.
- BUSCAIN, Alison (1985). "Videotex systems and data access methods: a state-of-the art review". *Aslib Proceedings*, vol. 37, núm. 6-7, pàgs. 249-256.
- BUSTAMANTE, Enrique (ed.) (1990). *Telecomunicaciones y audiovisual en Europa. Encuentros y divergencias*. Fundesco, Madrid.
- BUTAUD, Eric (1989). "Videotex. Una Europa poco comunitaria". *Redes de telecomunicaciones*, núm. 20, novembre 1989.
- CANTARERO, Carlos (1992). "Expectativas para la industria española. Retos y potencialidades". *Telos*, núm. 29 (març-maig 1992), pàgs. 107-112.
- CARRERAS, Lluís de (1996). *Règim jurídic de la informació*. Centre d'Investigació de la Comunicació, Barcelona.
- CASTEL, François du (1989). "Communication: l'approche d'un technicien", a Castel, Chambat i Mussó. *L'ordre communicationel*. La Documentation Française/CNET-ENST. París, pàgs. 19-33.
- CASTELLOT MELÉNDEZ, B. i OLIVA SANGUINO, F. (1993). "Videotex en RDSI". *Comunicaciones de Telefónica I+D*, vol. 4, núm. 2, juliol-desembre 1993, pàgs. 3-14.
- CASTELLS, Manuel i alt. (1986). *Nuevas tecnologías, economía y sociedad en España*. Alianza Editorial. Madrid.
- CASTELLS, Manuel (1990). *El impacto de las nuevas tecnologías en la economía internacional Implicaciones para la economía española*. Instituto de Estudios de Prospectiva /Universidad Autónoma de Madrid.
- CASTILLA, Adolfo (1988). "La Europa tecnológica y la innovación social". *Revista Internacional de Sociología*, fascicle 3, vol. 46, pàg. 391-402.

- CASTILLA, Adolfo, SEBASTIÁN, Jesús i RODILLA, Fernando José (eds.) (1987). *Comunicación, recursos naturales e industrias estratégicas*". Fundesco 1987.
- CAWKELL, A. E. (ed.) (1991). *World information technology manual: Vol. II Systems and services*. Elsevier, Londres, pàg. 638-648.
- CENTRO PARA EL DESARROLLO TECNOLÓGICO INDUSTRIAL (1982). *La telemática*. Ministerio de Industria y Energía. Cuadernos del CDTI. Madrid.
- COMISSIÓ DE LES COMUNITATS EUROPEES (CCE). Direcció General XIII (Telecomunicacions, Indústries de la Informació i Innovació) (1993a). "Telematique. Status report".
- CCE, DG XIII (1993b). "Impact Programme. Main events and developments in the electronic information services market 1991. Report from the Comission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Commitee". COM (93) 153 final. Brussel·les, abril 1993.
- CCE, DG XIII (1993c). "Report on main events and developments in the electronic information services market 1991-92". Brussel·les, juliol 1993.
- CCE, DG XIII (1992a). "European videotex services- Status report".
- CCE, DG XIII (1992b). "STAR. Programme Report. Final Issue".
- CCE (1992c). "Cuestiones jurídicas del audiotex y del videotex europeos. Documento de información y debate del grupo consultivo jurídico. Reuniones de los días 11 y 12 de marzo de 1992". Expediente nº 92/1.
- CCE, DG XIII (1991a). *Information and communication technologies in Europe*. Office of Official Publications of the European Communities. Luxemburg.
- CCE, DG XIII (1991b). "Telematique. Guía técnica para los programas operativos".
- CCE, DG XIII (1991c). "Videotex and Audiotex in Europe".
- CCE, DG XIII (s.a.). "Videotex and Audiotex in Europe".
- CCE (1987). "Hacia una economía europea dinámica. Libro Verde sobre el desarrollo del mercado común de los servicios y equipos de telecomunicaciones". COM (87) 298 final, Brussel·les.
- COMISIÓN DEL MERCADO DE LAS TELECOMUNICACIONES (2000). Resolución sobre la solicitud de Telefónica de España, S.A.U. de números cortos

de cuatro cifras en el rango 12XY para Ibertex, Datex 28 y Datex 32 (Expediente RS - 2000/2037) del 22-6-2000 [en línea]
http://es.derecho.org/cmt/Decisiones_del_Consejo_de_la_CMT,_22-06-2000
[consulta 20-6-2001]

- CONFERENCE EUROPEËNNE DES POSTES ET TÉLÉCOMMUNICATIONS (1988). *Statistiques des Télécommunications. Periode 1979-1988*.
- CRAWFORD, Morris (1991). “La CEE 1992: progrès a pas comptes”. *Le Communicateur*, núm. 13, pàgs. 15-44.
- CREMADES, Javier (coord.) (1997). *Derecho de las telecomunicaciones*. Ministerio de Fomento / La Ley- Actualidad, Madrid.
- CRUZ MEDINA, V. (1995). “Infovía: plataforma ideal hacia las Autopistas de la Comunicación”. *Comunicaciones de Telefónica I+D*, núm. 12, diciembre 1995 [versió en línia]; <http://www.tid.es/presencia/publicaciones> [consulta 20-6-2001]
- CUENCA, Luis (1983). “Servicio Ibertex”. Ibertex 83. I Congreso Nacional de Videotex. Asociación de Proveedores Videotex de España-Ministerio de Transportes, Turismo y Comunicaciones.
- CHARON, Jean-Marie (dir.) (1991). *L'état des médias. La Decouverte-Mediaspouvoirs*. Paris
- CHAMORRO, Rafael i GONZÁLEZ-SIMANCAS, Miguel (1992). *Ibertex. El videotex español*. Paraninfo, Madrid.
- CHARON, Jean-Marie (1991). “Teletel and the press”, a J. Jouët, P. Flichy i P-Beaud (eds.). *European telematics*. Elsevier Science Publishers, 1991, pàgs. 147-163.
- CHARON, Jean-Marie (1990). “Politel, un éditeur vidéotex”. *Mediaspouvoirs*, núm. 18, pàgs. 89-99.
- CHARON, Jean-Marie (1989). “El papel de la prensa en la telemática: La experiencia francesa”. *Telos*, núm. 18, pàgs. 121-128.
- CHARON, Jean-Marie (1988a). “Les acteurs de l'innovation en télématicque”. France Télécom / SPES, pàgs. 1-3.
- CHARON, Jean-Marie (1988b). “Innover en matière de contenus”. France Télécom / SPES, pàgs. 16-17.

- CHARON, Jean-Marie (1987). "Videotex: from interaction to communication". *Media, culture and society*, núm. 3, vol. 9, pàgs. 301-332.
- CHARON, Jean-Marie (1984). "Las instituciones ante el videotex". *CEUMT. La revista municipal*, núm. 79, pàgs. 13-23.
- CHARON, Jean Marie i CHERKI, Eddy (1984). "Velizy ou les premiers pas de la télématique grand public". Ministère de l'Industrie. Direction Générale des Télécommunications. Paris.
- DANGEL, George W. (1991). "Videotex in Switzerland". IV Congreso Internacional de Videotex. Asociación Española de Proveedores de Servicios Videotex. Madrid, 26-28 juny 1991.
- DANI, Filiberto (1982). *Buon giorno videotel*. SARIN, Marsilio Editori. Venècia.
- DATO, J; CRUZ, V. i ESCUDERO, B. (1996). "Evolución de InfoVía y despliegue internacional". *Comunicaciones de Telefónica I+D*, núm. 14, desembre 1996 [versió en línia]; <http://www.tid.es/presencia/publicaciones> [consulta 20-6-2001]
- DEVÈZE, Jean (1988). "Minitel and its residential services", a F. Van Rijn i R. Williams (eds.). *Concerning home telematics*. North-Holland. Amsterdam, pàgs. 61-76.
- DEVON, Terrence (1991). "Interactivity and the popular support for Telidon", *Canadian Journal of Communication*, vol. 16, pàgs. 307-311.
- DG XIII. Comissió de les Comunitats Europees (1993). "Telematique. Status Report". Març 1993.
- DG XIII. Comissió de les Comunitats Europees (1992). "STAR. Programme Report. Final Issue". Desembre 1992.
- DG XIII. Comissió de les Comunitats Europees (1991). "STAR. Programme Report". Novembre 1991.
- DÍEZ, Mercè (1994). "Medios interactivos, ¿universos ilimitados?", a Mª Teresa Aubach (coord.). *Actas del I Congreso Internacional Comunicación y pluralismo*. Universidad Pontificia de Salamanca.
- DÍEZ, Mercè (1995). "Telemática a Catalunya. Anàlisi de la implantació del servei videotext". Recerca de doctorat. Dep. de Periodisme i de Ciències de la Comunicació. UAB.

- DIRECCIÓN GENERAL DE TELECOMUNICACIONES (Ministerio de Obras Públicas Transportes y Medio Ambiente) (1991). “Acciones del programa STAR-España”. Madrid.
- DOMINGO, Víctor (1991). “Videotex: el estado de la cuestión”. *Systemas de comunicaciones*, núm. 7, octubre 1991, pàgs. 18-19.
- DUPAGNE, Michel (1990). “French and US videotex”. *Telecommunications policy*, núm. 6, vol. 14, pàgs. 489-504.
- ESEBBAG, Carlos; MARTÍNEZ, Julián i DATO, Juan (1996). *InfoVía. La nueva vía de acceso a las autopistas de la información*. Anaya multimedia. Madrid.
- ESTEVE GARCÍA, Francina (1993). “Aspectos jurídicos de la liberalización de las telecomunicaciones en el seno de la Unión Europea”, Bellaterra, Facultat de Dret de la Universitat Autònoma de Barcelona. (Tesi doctoral).
- EUREKA (1991). “Informe anual de progreso”.
- EUROPEAN INDUSTRY ASSOCIATION (1994). “Guidelines for the provision of transborder audiotex and videotex services in Europe”.
- FABIEN, Nicolas (1995). “Les télécommunications européennes entre déréglementation et «autoroutes de l’information»”. *Médiaspouvoirs*, núm. 37, pàgs. 103-109.
- FALK, Heiko (1991). “Análisis del videotex a nivel internacional”. IV Congreso Internacional de Videotex. “El videotext ante el reto del 92”. Asociación Española de Proveedores de Servicios Videotex. Madrid, 26-28 juny 1991.
- FALK, H. i STENGEL, B. (1983) “Panorámica internacional del videotex: Alemania. Los inicios, estado actual y el futuro de BTX”. Ibertex’83. Primer Congreso Nacional de Videotex. Asociación Española de Proveedores de Servicios Videotex i Ministerio de Transportes, Turismo y Comunicaciones, Madrid, maig 1983.
- FERNÁNDEZ, César i GONZÁLEZ, Amador (1992). “Videotex e Ibertex. Experiencias y realizaciones”. *Telos*, núm. 29, març-maig 1992, pp. 87-98.
- FERNÁNDEZ-AMIGO, J.; BENOLIEL, L.D., i AGUADO, I. (1992). “El servicio videotex de banda ancha de RECIBA”. *Comunicaciones de Telefónica I+D*, vol. 3, núm. 2, juliol-desembre de 1992, pàgs. 15-27.

- FERNÁNDEZ-BEAUMONT, José (2001). “Las funciones reguladoras de la Comisión del Mercado de las Telecomunicaciones”. *La Vanguardia*, “Telecomunicaciones”, p. 2, 21-2-01.
- FERNANDO, Marcos (1998). *Derecho general de las telecomunicaciones*. Colex. Madrid.
- FISCHER, Jürgen F. (1989). “Telebanking in Germany: the experience of Dresdner Bank AG”. III Congreso Nacional de Videotex. Asociación Española de Proveedores de Servicios Videotex, Madrid, 18-19 d’octubre de 1989.
- FLICHY, Patrice (1998). “La normalisation: un processus d’explicitation du travail technique. Le cas des caractères du vidéotex”. *Réseaux*, núm. 87, pàgs. 105-116.
- FLICHY, Patrice (1982). *Las multinacionales del audiovisual*. Gustavo Gili. Barcelona.
- FRANCE TÉLÉCOM (1992). “L’annuaire des services minitel”.
- FRANCE TÉLÉCOM (1990). “Télétel. Guide pratique du fournisseur de service”.
- FUNDESCO (1989). *Telecomunicaciones 1989 / Tendencias. La situación de las telecomunicaciones en 1988. Perspectivas de evolución*. Madrid.
- FUNDESCO (1992). *Telecomunicaciones 1992 / Tendencias. Nuevas estrategias de los operadores*. Madrid.
- FUNDESCO (1993). *Comunicación social 1993 /Tendencias*. Madrid.
- FUNDESCO (1994). *Comunicación social 1994 /Tendencias*. Madrid.
- GAITÁN, Ricardo; ESCARIO, Ascensión i LÓPEZ, Rosario (1992). “Los proveedores de servicios ante el Mercado Único. Fortalezas y debilidades”. *Telos*, núm. 29 (març-maig 1992, pàgs. 113-120).
- GARRIC, Christian (1992). “Servicios de videotexto y audiotexto en Europa”. *XIII Magazine*, núm. 5, pàgs. 14-17.
- GARRIGA, Josep (1996). Participació a la taula rodona “Infraestructures de les autopistes de la informació” dins les Jornades Universitat-Empresa 1996. Andorra la Vella, 5 de desembre de 1996 [en línia]; <http://www.andorra.ad/jornades/96> [consulta: 18.6.2001].

- GIL SÁNCHEZ, I. (1995). “Centro proveedor de Información Aditel”. *Comunicaciones de Telefónica I+D*, núm. 12, diciembre 1995 [versió en línia]; <http://www.tid.es/presencia/publicaciones> [consulta 20-6-2001]
- GILLIES, Donald J. (1990). “Technological determinism in canadian telecommunications: telidon technology, industry and government”, *Canadian Journal of Communication*, vol. 15, núm. 2, pàgs. 1-15.
- GOVERNMENT OF CANADA, Department of Communications (1984). “Telidon NAPLPS”.
- GRANGER, José R. (1994). “Evaluación del proyecto Arcobús. Resultados y conclusiones”. FUNDESCO.
- GUADALAJARA, José María (1988). “Descripción general del servicio”. El servicio Ibertex. IBE/Informat 1988. Barcelona, 11 d’abril de 1988.
- GUÉZET, Claude (1991). “It’s Minitel time for Ireland”, *Minitel News International*, núm. 2, 2n. trimestre 1991, p. 10.
- GUILLAUME, Marc (1989). “L’importance de la télématique française”, a Castel, Chambat i Mussó. *L’ordre communicationel*. La Documentation Française/CNET-ENST. París, pàgs. 303-312.
- GUSFAFSSON, Karl Erik (1984). “Los medios de comunicación social y política en Suecia”. *Profesiones y empresas*, núm. 4, pàgs. 4-8.
- HERRERA, Fernando i LÓPEZ, Fernando (1985). “Videotex en España: implantación y desarrollo”. *APV*. Madrid, setembre 1985.
- IAMCR (1990). *Videotex lessons from early research*. IAMCR 17th. Conference. Communication technology section. Bled, Iugoslàvia, 26-31 agost 1990 (mecanoscrit).
- INSTITUT CERDÀ (1989) “El uso de las telecomunicaciones avanzadas como recurso estratégico: RDSI. Naturaleza, impactos, oportunidades y estrategias”. Conclusiones y recomendaciones del proyecto CODI (Comunicaciones Digitales Integradas). Fundación Privada Institut Ildefons Cerdà. Barcelona (juny 1989).
- IBÁÑEZ, Álvaro i YRAOLAGOITIA, Jaime de. “Servicios en línea globales”. *Especial Internet*, suplement de *PC World*, núm. 119, pàgs. 81-82.
- INFORMATION MARKET OBSERVATORY —IMO— (1995). *Los principales acontecimientos y realizaciones en el mercado de la información, 1993-1994*. European Comission, Luxemburg.

- “Informe videotex turístico”. *Nexotec*, núm. 7 / vol. II. 1993, pàgs. 33-46.
- INSTITUT CERDÀ (1989) “El uso de las telecomunicaciones avanzadas como recurso estratégico: RDSI. Naturaleza, impactos, oportunidades y estrategias”. Conclusiones y recomendaciones del proyecto CODI (Comunicaciones Digitales Integradas). Fundación Privada Institut Ildefons Cerdà. Barcelona (juny 1989).
- IZQUIERDO, Romualdo (1993). “España es el segundo país europeo que más utiliza los servicios del videotex”. *Gaceta de los negocios*, 30 d’octubre de 1993, pàg. 56.
- JACOB, Eduardo (1991). “El servicio videotex en el contexto actual”, ponència presentada a les jornades *El servicio videotex: oportunitats de negoci*. TELETEK. Grupo Tecnológico de Telecomunicaciones. Diputación Foral de Bizkaia (Dept. de Promoción Económica), 3-10-1991.
- JIMÉNEZ, Almudena (1993). “Los operadores se disputan el mercado de servicios de valor añadido”. *Redes Lan*, núm. 59, maig 1993, pàgs. 20-31.
- JOUËT, J; FLICHY, P. i BEAUD, P. (eds.) (1991). *European telematics. The emerging economy of words*. North-Holland.
- KESSLER, Frank (1986). “Quelques éléments sur le câble et les nouveaux medias en RFA”. Dep. Usages Sociaux de la Télécommunication, CNET, París.
- KRAMER, Richard A. (1992). “Inadéquation du modèle minitel au vidéotex américain: aspects économiques de la fourniture de services d’information”. *TIS*, vol. 4, núm. 2, pàgs. 171-203.
- LABÉ, Yves-Marie (1986). “Un marché mouvant”. *Le Monde*, suplement *Télématique*, 16-9-1986, pàg. 4.
- LABROUILLERE, François (1987). “Le Minitel a l’assaut des États-Unis”. *Le quotidien de Paris*, 16-17 de maig de 1987, p.23.
- LACROIX, Jean-Guy; MIÈGE, Bernard i TREMBLAY, Gaëtan (dirs.) (1994). *De la télématique aux autoroutes électroniques. Le grand projet reconduit*. Presses de l’Université du Québec / Presses Universitaires de Grenoble.
- LAFARGE, Guy (1985). “L’aventure videotex: Retrospective et perspectives”. *Métropolis*, núm. 67, pàgs. 64-67.
- LAFRANCE, Jean-Paul (1987). “La 4e. génération de réseaux câblés” (mecanoscrit) CNET (UST)

- LARRÈGOLA, Gemma (1993). “Televisió d’alta definició. Orígens i evolució”. Departament de Comunicació Audiovisual i Publicitat. Universitat Autònoma de Barcelona.
- LENK, Sabine (1990). “Panorama de la recherche sur la communication en Republique Federale d’Allemagne”. Centre National d’Etudes des Télécommunications, Département Usages Sociaux de la Télécommunication. París, agost 1990.
- LERA, Emilio (1991). “Les télécommunications espagnoles vers le marché unique?”. *Le Communicateur*, núm. 13 (primavera 1991), pàgs. 77-84.
- LINARES, Julio (2001). “La apuesta de telefónica por la popularización de la banda ancha”. *La Vanguardia*, “Telecomunicaciones”, p. 4, 21-2-01.
- LINDA, Rosa (1988). “The PEIN in Spain: telecommunications and government policy”. *Journal of Communication*, núm 1, vol. 38 (hivern 1988), pàgs. 85-95.
- Llei 42/1995, de 22 de desembre, de les telecomunicacions per cable. BOE núm. 306, 23 de desembre de 1995.
- Llei 37/1995, de 12 de desembre, de telecomunicacions per satèl·lit. BOE núm. 297, 13 de desembre de 1995.
- Llei 32/1992, de 3 de desembre, de modificació de la Llei 31/1987, de 18 de desembre, d’Ordenació de les Telecomunicacions. BOE núm. 291, 4 de desembre de 1992.
- Llei 31/1987, de 18 de desembre, d’ordenació de les telecomunicacions, a CHINCHILLA, Carmen (Ed.) (1988). *Legislación básica de radio y televisión*. Tecnos. Madrid.
- LLINÉS, Montserrat (1990). “Els serveis de teletext de Europa Occidental” (tesi doctoral). Departament de Comunicació Audiovisual i Publicitat. Universitat Autònoma de Barcelona.
- LONBERG, I. B. (1988). “The European Telecommunications Standards Institute (ETSI)”. *Iesnews*, núm. 19, desembre 1989.
- LÓPEZ, Jesús (s.a.). “Spanish approach to Traffic Management: Information Services”. Subdirección General de Seguridad Vial (Dirección General de Tráfico) [en línia]; <http://turing.gsi.dir.upm.es/jelopez/a2.pdf> [consulta 20-6-2001].
- MAJÓ, Joan (1992). “La contribución de la Comunidad Europea al desarrollo tecnológico”. *Telos*, núm. 30, pàgs. 10-11.

- MALIK, Rex (1988). "Videotex: France and the sinews of the future". *Intermedia*, núm. 3, vol. 16, pàgs. 26-29.
- MARCHAND, Marie (1991). "Histoire d'une innovation: la Télématique en France et a l'étranger", a Catherine Bertho-Lavenir. *L'état et les télécommunications en France et a l'étranger 1837-1987*. Librairie Droz, Ginebra, pàgs.303-313.
- MARCHAND, Marie (1987). "Les paradis informationnel: du Minitel aux services de communication du futur". *Infodial-Videotex. 6ème. Congrès-exposition international sur les banques de données et le videotex*. París, pàgs. 13-15.
- MARCHAND, Marie (coord.) (1987). *Les paradis informationnel: du Minitel aux services de communication du futur*. Masson i CNET-ENST, París.
- MARCHAND, Marie (coord.) (1987). *La grande aventure du... Minitel*. Larousse, París.
- MARSH, Roy S. (1982). "Information technology in Canada". *Le Bulletin de l'IDATE*, núm. 9, monogràfic "L'experimentation sociale en télématique", pàgs. 418-424.
- MARTI, Bernard (1984). "Videotex international: quelle place pour le produit français?". *Bulletin IREST*, novembre, pàgs. 73-77.
- MARTÍN, Obdulio i RODRÍGUEZ, Manuel (1998). *25 años de la transmisión de datos*. Telefónica Transmisión de Datos, S.A. Madrid.
- MARTÍN CARBAJAL, Francisco (1996). "El sector de los servicios de información electrónica" a *Multimedia 1996/Tendencias*. Fundesco, Madrid.
- MARTÍN PEREDA, J.A. (1989). "Microelectrónica y tecnología de la información al servicio del Plan". *Nuevo Siglo. Cuadernos de la Innovación*, núm. 10 (octubre-novembre 1989), pàgs. 112-120.
- MARTÍNEZ, Begoña (1996). "El multimedia, ese desconocido". *Boletín de Fundesco*, núm. 178-79, pàg. 2.
- MASUDA, Yoneji (1984). *La sociedad informatizada como sociedad post-industrial*. Fundesco/Tecnos, Madrid.
- MATTELART, Armand i STOURDZE, Ives (1984). *Tecnología, cultura y comunicación*. Mitre, Barcelona.

- MELLO, Carlos (1987). “Videotexto: O desafio à linguagem escrita”. *O Berro*, núm. 14.
- MERCIER, P.A.; PLASSARD, F. i SCARDIGLI, V. (1985) *La sociedad digital*. Ariel. Barcelona.
- MERINO, José Fernando i PÉREZ-UGENA, María (coord.) (1998). *Régimen de las telecomunicaciones*. Tecnos, Madrid.
- MINISTERIO DE ADMINISTRACIONES PÚBLICAS (2001). “Hipercentro de información administrativa. Hacia la ventanilla única en Internet”, gener 2001 [en línia]; <http://www.map.es/csi/pg5h11.htm> [consulta 20-6-2001].
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CULTURA (Subdirección General de Coordinación Bibliotecaria) (1996). “Las Tecnologías de la Información y la Comunicación en las Bibliotecas Públicas Españolas”. Informe elaborado para el estudio de la Comisión Europea sobre “Las bibliotecas públicas en la sociedad de la información”. 28 de noviembre de 1996 [en línia]; <http://www.uv.es/cde/mei/mei14/pag52.html> [consulta 20-6-2001].
- MINISTERIO DE CULTURA/FUINCA (1986). *Las bases de datos a simple vista*. Ministerio de Cultura, Madrid.

- MINISTERIO DE OBRAS PÚBLICAS, TRANSPORTES Y MEDIO AMBIENTE (Secretaría General de Comunicaciones) (1994). *Aspectos fundamentales de la liberalización de las telecomunicaciones*. MOPTMA, Serie Monografías, Madrid.
- MORAGAS, Miquel de (1992). *Los juegos de la comunicación*. Fundesco (co-lecció Sectores), Madrid.
- MORAGAS, Miquel de; PRADO, Emili; LLINÉS, Montserrat; COROMINAS, Maria, i LORITE, Nicolás (1991). “Usos sociales de las nuevas tecnologías: videotexto y teletexto. Implantación de las nuevas tecnologías y demandas de información en la ciudad de Barcelona en 1990”. Recerca feta entre juliol de 1988 i juliol de 1991, amb el suport de la Dirección General de Investigación Científica y Técnica (DGICYT). Bellaterra, UAB.
- MORAGAS, Miquel de; MATEO, Rosario de; PRADO, Emili (1986). “Spain”, a Hans J. Kleinsteuber, Denis Mc. Quail i Karen Siune (eds.) *Electronic Media and Politics in Western Europe. Euromedia Research Group Handbook of National Systems*. Campus Verlag, Frankfurt/Main, pàgs. 251-272.
- MOSCO, Vincent (1986). *Fantasías electrónicas. Crítica a las tecnologías de la información*. Paidós, Barcelona.
- MULAS, Carlos (1981). “Videotex, sistema con futuro”. *Revista Española de Documentación Científica*, núm. 2, vol. 4, pàgs. 131-143.
- MUSSÓ, Pierre (1989). “Les stratégies nationales de la communication”, a Castel, Chambat i Mussó. *L'ordre communicationel*. La Documentation Française/CNET-ENST. París, pàgs. 313-329.
- NADAL, Javier (1989). “Nueva reglamentación para los servicios de telecomunicación en España”. *Nuevo Siglo. Cuadernos de la Innovación*, núm. 10 (octubre-novembre 1989), pàgs. 130-132.
- NEGROPONTE, Nicholas (1995). *El mundo digital*. Ediciones B, Barcelona.
- NAHON, Georges (1985). “Les videotex en Europe”. *Le bulletin de l'IDATE*, núm. 21, pàgs. 206-212.
- NICOLAS, Olivier (2001). “Internet n'a pas mis le Minitel au placard”. *La Tribune*, 5 d'abril de 2001, p. 17.
- NIETO, Josep (1994). “Polítiques de Telecomunicació a Espanya: els orígens, l'estructuració i el desenvolupament del sistema telefònic (1877-1936)”. Universitat Autònoma de Barcelona. (Tesi doctoral).

- NORA, Simon i MINC, Alain (1980). *La informatización de la sociedad*. Fondo de Cultura Económica. Madrid.
- OCDE (1983) “Les nouvelles technologies informatiques et l’information des consommateurs. Les systemes videotex interactifs”. Organisation de Coopération et de Développement Économiques. París.
- OHLIN, Thomas (1991). “Electronic markets in the Nordic countries”. IV Congreso Internacional de Videotex. Asociación Española de Proveedores de Servicios Videotex, Madrid, 26-28 juny 1991.
- O’LOUGHLIN, Mary Ann (1995) “La télématique française”. *Videotex Comunicación*, núm. 23-24, estiu 1995, pàgs 10 i 11.
- PALMER, Colin (1989). “Telereserva a través de videotex en el sector turismo: la experiencia de Thomson Holidays en el Reino Unido”. Asociación Española de Proveedores Videotex. III Congreso Nacional de Videotex. Madrid, octubre 1989.
- PARRA, David (1993). “El videotex como instrumento estratégico de formación en la sociedad del siglo XXI”. *Computer World*, 12 de novembre de 1993, pàgs. 4-5.
- PARRA, David (1991). “Perspectivas de desarrollo del videotex en España”, a FUNDESCO, *Comunicación Social 1991/Tendencias*. Madrid, pàgs. 256-262.
- PASAMÓN, César (1981). “El proyecto videotex de la Compañía Telefónica Nacional de España”. *Revista Española de Documentación Científica*, núm. 4, vol. 4, pàgs. 323-337.
- PELOU, Pierre (1990). *L’Europe de l’information. Programmes, marchés et technologies*. ESF éditeur, París.
- PENOLIDIS, Tina (1981). “Teletexte, videotexte, cablotexte. Premières expériences en Europe et hypothèses de développement de ces services parmi le grand public”. *Études de radio-télévision*, núm. 30, pàgs. 47-68.
- PERDIGUER, Miguel (1991). *La distribución electrónica en los servicios: el videotex*. Ed. Deusto, Bilbao.
- PEREIRA, Manuel (1986). “El videotexto en Gran Bretaña y Francia”. *Telos*, núm. 7, pàgs. 21-29.
- PERIER, Denis (1988). *Le dossier noir du minitel rose*. Éditions Albin Michel, París.

- POMART, Paul-Dominique (1988). “Les grands programmes scientifiques et technologiques européens”. *Brises*, núm. 13, pàgs. 20-26.
- QVISTGAARD, Françoise (2000). “Minitel et/ou Internet en France? Une étude comparative des deux produits”. Frederiksberg (Dinamarca) [en línia] http://w1.1313.telia.com/~u131300082/Memoire_Minitel_Internet/ [consulta 17 de juliol de 2001]
- RATZKE, Dietrich (1986). *Manual de los nuevos medios*. G. Gili, Barcelona.
- Reial Decret 986/1992, de 31 de juliol, pel qual s'estableixen les especificacions tècniques que han de complir els equips terminals utilitzats en el servei videotext/ibertex. BOE núm. 266, 5 de novembre de 1992.
- RIEPER, Olaf; BLAIS, Régis i LARSEN, Anders (1988). “Usos sociales de la tecnología de la información. De los telecentros escandinavos al Télétel francés”. *Telos*, núm. 14, pàgs. 25-34.
- RINCÉ, Jean-Yves (1990). *Le minitel*. Presses Universitaires de France.
- RINCÓN ARCHE, Manuel (1995). “Videotex e Internet”, *Videotex comunicación*, núm 21, abril 1995, pàg.18
- RÍO, Amparo del (1989). *Reptes per a les telecomunicacions i la televisió a Europa*. Centre d'Investigació de la Comunicació, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- RODRÍGUEZ MOREIRA, Alfonso (1995). “Internet: una mirada en la red de redes”. *Videotex Comunicación*, núm. 23-24, estiu 1995, pàg. 16.
- ROMAC, Jean-Paul. “Les 10 commandements de l'internationalisation des services videotex”. *Infodial-Videotex. 6ème. Congrès-exposition internationale sur les banques de données et le videotex*. París, pàgs. 27-30.
- RUIZ DEL ÁRBOL, Antonio (1995a). “Reconvertir Ibertex a InfoVía costará 259.000 millones a un millón de pymes”. *Cinco Días*, 19 d'octubre de 1995, pàg. 7.
- RUIZ DEL ÁRBOL, Antonio (1995b). “Ibertex será compatible con Infovía”. *Cinco Días*, 14 de novembre de 1995, pàg. 13.
- RUIZ GONZÁLEZ, Beatriz (1996). “Análisis de los usuarios de multimedia”. *Boletín de Fundesco*, núm. 178-179, pàg. 19-21. Fundesco, Madrid.
- RUIZ GONZÁLEZ, Beatriz (1995). *Catálogo de servicios Ibertex*. Fuinca-Fundesco, Madrid.

- RUIZ GONZÁLEZ, Beatriz (1994). “Catálogo de servicios Ibertex 1994” . Fuinca, Madrid.
- RUIZ GONZÁLEZ, Beatriz (1993). *Catálogo de servicios Ibertex 1993*. Fuinca-Fundesco, Madrid.
- SALVADOR, Eugènia (1992). “Videotex a Espanya, un futur indefinit”. *Item.Revista de biblioteconomia i documentació*, núm. 10, gener-juny 1992, pàgs. 79-90.
- SÁNCHEZ-LAULHE, Luis (1992). “Escallos en el desarrollo de los servicios telemáticos. Condiciones y perspectivas de expansión”. *Telos*, núm. 29 (març-maig 1992), pàgs. 81-86.
- SANDRE, Didier (1990). “Quand les services Télétel cherchent a se vendre”. *Télécoms Magazine*, núm. 37, pàgs. 18-19.
- SANTORO, Luiz Fernando (1983). “Videotexto-83: Uma solução à procura de problemas”. *Boletín Intercom*, núm. 45, p. 35.
- SANTUCCI, G. (1994). “Las autopistas de la información en el mundo: retos y estrategias”, pàgs.14-23.
- SARDAS, Dora (1986). “Videotex in the USA: the personal computer”. II Congreso nacional de videotex. Ibertex’86. Asociación española de proveedores de servicios videotex, 21-23 octubre 1986.
- SCHNEIDER, Volker; CHARON, Jean-Marie; MILES, Ian; THOMAS, Graham i VEDEL, Thierry (1991). “The dynamics of videotex development in Britain, France and Germany: a cross-national comparison”. *European Journal of Communication*, vol. 6, núm. 2, pàgs. 187-212.
- SCHNEIDER, Volker; THOMAS, Graham i VEDEL, Thierry (octubre 1989). “Videotex in the UK, France and West Germany: an international comparison”. Colònia (mecanoscrit).
- SEGURA, Francesc (2001). “La regulación jurídica de las telecomunicaciones por cable”. *La Vanguardia*, “Telecomunicaciones”, p. 8, 21-2-2001.
- SÉGUY, Françoise (1990). “Strategies publiques et formation d’un nouveau media. Analyse comparative des systèmes vidéotex de la RFA et de la France (1978-1988), Grenoble, Université Stendhal-Grenoble III (tesi doctoral).
- SÉGUY, Françoise (1992). “Comment la Deutsche Bundespost se joue du fédéralisme: analyse critique du vidéotex allemand. Choix techniques et tactique publique”. *TIS*, vol.4, núm. 2, pàgs. 149-169

- SIGEL, Efrem i alt. (1982). *Videotex*. ATE, Barcelona.
- SILVÁN, Gerardo (1992). “La reglamentación de la CEE. Un marco para el Mercado único”. *Telos*, núm. 29, pàgs. 99-106.
- SIMON, Jean-Paul (1993). “Destinos cruzados: cable y telecomunicaciones en los EEUU”. *Telos*, núm. 34, pàgs. 61-79.
- SMITH, Harry (1989). “The Prodigy-story”. Videotex Forum’89. SVIPA/IVIA. Basel, 28-29.
- SPURGEON, Brad (2001a). “Boon or has-been? Net users split over Minitel”. *International Herald Tribune*, 12 de març de 2001, pàg.19.
- SPURGEON, Brad (2001b). “Minitel Hangs On in Internet Age”. *International Herald Tribune*, 12 de març de 2001, pàg.19.
- STEVAN, Günter i TREVISAN, Giorgio (1991). “CEC policy to promote the european information services market”. *Aslib Proceedings*, núm. 2-3, vol. 43, pàgs. 27-35.
- TAGLIABUE, John (2001). “France’s Minitel Story, or, Pitfalls of Being a Pioneer”. *International Herald Tribune*, 5 de juny de 2001, pàg. 16.
- TAINGUY, Patrick (1987). “Evolution du comportement face au minitel”. *Infodial-Videotex. 6ème. Congrès-exposition internationale sur les banques de données et le videotex*. París, pàgs. 9-12.
- TANCO, Mario (1992). *Las telecomunicaciones en la región de Madrid 1990-2000*. IMADE-Telefónica. Madrid.
- TELEFÓNICA (sense data, dos documents). “Contrato de suministro de información al servicio Ibertex”.
- TELEFÓNICA, GRUPO (1997). “Catálogo de productos y servicios”.
- TELEFÓNICA, Dep. Comercial Comunicacions Internacionals i Retransmissions / FRANCE TÉLÉCOM, Direcció Comercial (1991-92). “Una selección de servicios Minitel”.
- TELEFÓNICA, Dep. de Marketing y Previsión (1991a). “Ibertex. Proveedores de Información”. Servicio de Publicaciones de Telefónica. Madrid, agost 1991.
- TELEFÓNICA, Dep. de Marketing y Previsión (1991b). “Ibertex. Directorio de servicios”. Servicio de Publicaciones de Telefónica. Madrid, setembre 1991.

- TELEFÓNICA (CTNE). Memòries anuals corresponents al període 1980-97.
- TELEFÓNICA (CTNE) (1984). Departamento de Márketing (Sección de Estudios de Mercado). “Estudio de Mercado Ibertex/Negocios”, Tomo I: resumen y conclusiones, setembre 1984.
- TELEFÓNICA (CTNE). División de Informática. “Estudio de opinión videotex. Mundial-82”.
- TERCEIRO, José B. (1996). *Sociedad digital*. Alianza Editorial, Madrid.
- THOMAS, Graham i MILES, Ian (1989). *Telematics in transition. The development of new interactive services in the United Kingdom*. Longman, Glasgow.
- TIRADO, Carlos (1992). “Telecomunicaciones españolas: una apuesta por el futuro. Los retos del Mercado Europeo”. *Telos*, núm. 29 (març-maig 1992), pàgs. 50-62.
- TRIBUNAL DE DEFENSA DE LA COMPETENCIA (1999). Resolución del expediente 394/97 (1240/95 del Servicio de Defensa de la Competencia) incoado en virtud de denuncia de Servicios Telemáticos Inteligentes, S.A. contra Telefónica de España, S.A. por la imposición de condiciones abusivas en un contrato de suministro de información al servicio IBERTEX, 27 de juliol de 1999 [en línia]; <http://www.mineco.es/TDC/Exptes%20sanciona/tder394.htm> [consulta 20 de juny de 2001 al web del Ministeri d’Economia].
- UNIÓ EUROPEA (2000) “Consell Europeu de Lisboa, 23 i 24 de març de 2000. Conclusiones de la Presidència” [en línia]. <http://europarl.eu.int> [consulta 28 d’agost de 2001].
- UNIÓN INTERNACIONAL DE TELECOMUNICACIONES (1994). *Anuario estadístico de la UIT (Series cronológicas 1985-1992)*. Ginebra.
- VALLÉE, Alain (1991). “Réglementation et concurrence”. *Communications and strategies*, núm. 1, pàgs. 115-117.
- VEDEL, Thierry (1988). “Les frémissements du videotex aux États Unis”. *Medias pouvoirs*, núm. 10, pàgs. 68-73.
- VERNIMB, Carlo i SKYVINGTON, William (ed.) (1980). *Videotex in Europe*. Learned Information. Oxford-New York.
- WECKERLÉ, Christian (1987). *Du téléphone au minitel. Acteurs et facteurs locaux dans la constitution des images et usages sociaux de la télématique. Une étude de cas: Marne-la-Vallée (1982-1986)*. Vol. II (annexos). Groupe de

Recherche et d'Analyse du Social et de la Sociabilité. Centre National de la Recherche Scientifique.

- WEDELL, George i LUYKEN, Georg-Michael (1986). *Media in competition: The future on print and electronic media in 22 countries*. Euromedia indicator, núm. 1. The European Institute for the Media / Intermedia Centrum. Manchester-Hamburg.
- WHITE, Martin (1991). "Doing business in Europe: the information industry". *Aslib Proceedings*, núm.2-3 (febrer-març), vol. 43, pàgs. 43-53.
- WILLIAMS, Raymond (1984). *Hacia el año 2000*. Grijalbo, Barcelona.
- YOUNG, Ian i GRAY, Ian (1980). "Applications et incidences culturelles des services vidéotex au Royaume-Uni". Conseil de l'Europe. Affaires culturelles. Strasbourg.
- ZAMORANO, Enrique (1989). "Banco en casa". *Redes de Telecomunicaciones*, núm. 20, novembre 1989, pàgs. 44-46.
- ZERBINOS, Eugenia (1990). "Information seeking and information processing: newspapers versus videotext". *Journalism Quarterly*, vol. 67, núm. 4, pàgs. 920-929.

Fonts hemerogràfiques:

- *AUVI*. Asociación Española de Usuarios de Videotex-Telemática. Any 1, número 0, 1993.
- *Boletín videotex APV*. Asociación Española de Proveedores de Servicios Videotex. (novembre 1993-juny 1994).
- *Guía Videotex Ibertex*. TV4. Números (setembre 1990-setembre 1993).
- *Le Bulletin de l'IDATE*, núm. 9, octubre 1982, monogràfic "L'experimentation sociale en télématique".
- *Le Communicateur*, núm. 11, tardor 1990. Dossier "Exporter le minitel".
- *Le Monde*. "Télématique" (suplement). 19-9-1986.
- *Réseaux / TIS*. CNET i Presses de l'Université de Quebec. "Dix ans de vidéotex", núm. 37, octubre 1992 (reedició).
- "Un minitel peut cacher un autre", *Informatique*, 21 de setembre de 1987.

- “El videotex se abre paso fuera de las fronteras europeas”. *Redes Lan*, núm. 59, maig 1993, pàgs. 36-37.
- *Fortnightly Bulletin on Interactivity*, juny 1992-juliol 1993
- *I&T Magazine*. Comissió de les Comunitats Europees. DG III i DG XIII. 1993-1995.
- *La lettre de Télétel*, 1991-1992
- *La lettre de Télétel et d’Audiotel*, 3r. trimestre 1992, núm. 24
- “Malaysians get new videotext service”. *Asian Mass Communication Bulletin*, núm. 3, vol. 19, maig-juny 1989, p. 7
- *Minitel News International*, núms. 1-2, octubre 1991- 2n. trimestre 1991.
- “Singapore launches Teleview”. *Asian Mass Communication Bulletin*, núm. 6, vol. 18, novembre-desembre 1988, p. 11.
- *Solutions Télématiques*, núms. 6-7, setembre-novembre 1992.
- *Videotex. La newsletter des professionnels du vidéotex*. Octubre-novembre 1992, núms. 239-241.
- *Videotex & audiotex strategies & business*. Gener-febrer 1994, núm. 1-2.
- *Videotex International*, abril 1990-gener 1992.
- “Videotexto-83. Uma solução à procura de problemas”. *Boletín Intercom*, núm. 45, setembre-octubre 1983, pàgs. 35-36.
- *Videotex, Strategies & Business (newsletter archives)*, novembre 1990-desembre 1994; <http://www.thevsb.com/uk/y20904uk.html>.
- *XIII Magazine*. Comissió de les Comunitats Europees. DG XIII. 1991-1993.
- *Yankeevision Consumer Communications*. vol.11, núm. 9, juliol 1994.

ÍNDIX DE TAULES

Taula 1.- Normes utilitzades en els serveis públics de videotext europeus	47
Taula 2.- Part del pressupost dels programes marc de recerca destinada a l'àrea de tecnologies de la informació i de la comunicació	86
Taula 3.- Evolució de la implantació del videotext al Regne Unit	124
Taula 4.- Estructura del servei Telérel	150
Taula 5.- Evolució de la implantació del videotext a França	153
Taula 6.- Mitjana de trànsit mensual per terminal a França	154
Taula 7.- Ingressos revertits als proveïdors i als altres servidors	158
Taula 8.- Trànsit internacional per tipus de serveis (oct.1991-des.1991)	164
Taula 9.- Evolució de la venda d'ordinadors a França (1982-1989)	168
Taula 10.- Evolució dels proveïdors que utilitzen centres servidors externs (1984-1988)	184
Taula 11.- Evolució de la implantació del videotext a Alemanya	187
Taula 12.- Evolució de la implantació del videotext a Àustria	194
Taula 13.- Evolució de la implantació del videotext a Bèlgica	198
Taula 14.- Evolució del temps de connexió mensual per usuari (Bèlgica)	199
Taula 15.- Evolució de la implantació del videotext a Dinamarca	204
Taula 16.- Evolució de la implantació del videotext a Finlàndia	206
Taula 17.- Evolució de la implantació del videotext a Holanda	211
Taula 18.- Evolució de la implantació del videotext a Irlanda	214
Taula 19.- Evolució de la implantació del videotext a Itàlia	220
Taula 20.- Evolució de la implantació del videotext a Noruega	221
Taula 21.- Evolució de la implantació del videotext a Portugal	223
Taula 22.- Evolució de la implantació del videotext a Suècia	230
Taula 23.- Evolució de la implantació del videotext a Suïssa	236
Taula 24.- Milers d'hores de connexió a InfoVía i Ibertex (gener-setembre 1996)	432
Taula 25.- Coincidència entre proveïdors d'inf. i centres servidors (1990-93)	442
Taula 26.- Tipologia dels proveïdors d'inf. i dels centres servidors (1992-93)	448
Taula 27.- Continguts de l'oferta de serveis d'Ibertext (1990-93)	457
Taula 28.- Incrementos del tràfic Ibertex 1988-1994 (en percentatges)	463

Taula 29.- Evolució de la utilització mitjana mensual d'Ibertex per terminal (1988-94)	464
Taula 30.- Utilització mitjana dels serveis de videotext a Alemanya, França, Itàlia i Espanya (desembre 1993)	465
Taula 31.- Percentatge de consultes als diferents tipus de serveis (1990 i 1992)	468
Taula 32.- Consultes als diferents tipus de serveis (1993)	468

ÍNDIX DE GRÀFICS

Gràfic 1.- Distribució dels recursos del programa STAR als estats (percentatges)	95
Gràfic 2.- Distribució dels recursos del programa STAR a les comunitats autónomes (percentatges)	96
Gràfic 3.- Percentatges d'utilització dels diferents nivells d'accés a Ibertex (1992-94)	416
Gràfic 4.- Evolució en el nombre de NRI i percentatges d'increment (1988-94)	446
Gràfic 5.- Comparatiu de l'evolució dels centres servidors (1989-93)	446
Gràfic 6.- Serveis de videotext (1990-93)	451
Gràfic 7.- Tipus d'accés al servei (1990-93)	453
Gràfic 8.- Distribució dels serveis segons el nivell d'accés	455
Gràfic 9.- Estimació sobre el nombre de terminals de videotext (1988-94)	460
Gràfic 10.- Evolució del tràfic Ibertex , 1988-94 (en milions)	463